

15e JAARGANG No. 15

15 FEBRUARI 1971 - f1.25

tong tong

HET ENIGE INDISCHE BLAD TER WERELD

BIJ DE VOORPLAAT

MEER DAN ALLES

Dat had je in Indië vaak, daar boven in de bergen, dat je soms, bovenop een tjot staand, ineens de hele vlakte, waar je moeizaam en schijnbaar eindeloos in voortgezeuld had, aan je voeten zag als een beddelaken met hier en daar een bobbel alsof er een goeling of een kussen onder lag.

Toen je op de vlakte voort schreed, was de horizont maar zes kilometer van je vandaan (ongeveer de straal van een cirkel die je van mans hoogte overziet).

Uur op uur kon je lopen en die horizont kwam maar niet dichterbij; het leven leek eindeloos en moeizaam. Omdat je als drie-dimensionaal wezen moest leven in de saaie, arme tweedimensionaliteit. Als je een klapperboom passeerde, keek je "eindeloos omhoog" naar de kruin van deze palm, en je voelde je nietig. En je liep maar, je liep maar.

*

En dan ongemerkt leidt de weg een heuvelreeks op, waardoor je nóg moeizamer, nóg zwaarder, nóg eindelozer gaat. Opeens kan je niet meer. Naar adem snakkend sta je stil.

En kijkt om.

En als door aanraking met een toverstaf is die oneindigheid van zopas opeens verschrompeld tot een Japans dwergtuintje, waarin alleen maar dingen zijn met verkleiningsuitgangetjes: huisjes, boompjes, slootjes, mensjes en bruggetjes. Je ogen maken opeens een geweldige sprong over al die "tjes" heen naar een horizon die op slag tientallen kilometers verder ligt in plaats van de zes kilometer van zopas. De padi en de polowidjo in de ruiten en vierkanten van de vlakte zijn niets anders als oneffenheden van de verschillende soorten weefsel van een lappendeken. En wat nóg vreemder is: zelfs de oneindigheid van de hemel lijkt nóg oneindiger omdat je wolkenmassa's overzien kan over een hemelsbreedte van vele, vele kilometers, die hier en daar een soort overgangsstatus zijn tussen azuur en bergen.

Het is alsof je plotseling op een andere manier houdt van dit wonderlijke land. Alsof land en dieren en planten en mensen maar speelgoed zijn in de schoot van een godin, die nochtans niet afschrikt door ontzaglijke proporties, maar meer gestalte geven wil aan een Moederlijke Zorg voor een "kiekentjes-wereld" die bescherming nodig heeft.

Alsof die Gestalte zeggen wil: schaam je je niet om al je "menselijke zorgen" zo op te blazen, en ruzie te maken om deze schepping die eigenlijk te mooi en te frêle is om het te "ontsieren" met je hebzuchtige en twistzieke gedrag! En waarin al jullie kleine hebbelijkheden eigenlijk in het niet zinken bij de wérkelijk grote afmetingen en krachten in het universum!

Merkwaardig, hoewel je op deze hoogte kleiner wordt, voel je je groter en hoger. Schaam je je wérkelijk voor je gezucht en gesteun van een uur terug. Schaam je je ook voor je beduchtheid voor menselijke zorgen, twisten en begeerten, benepenheid, jalouzie en angst. Dat alles is zo nietig, zo kleinburgerlijk en kleinmenselijk, zo "werelds"! Nu je op deze hoogte bent, wordt je je meer bewust van andere Menselijkheden van hoger orde: onverstoorbaarheid, onbevreesdheid, moed, vergevensgezindheid, ruimdenkendheid. In elk geval van een grotere Dimensie van menselijk kunnen, waardoor je hart ruimer klopt, je geest in staat is tot groter vluchten door Ruimte en Tijd.

Je komt tot heel nieuwe inzichten: die vlakte daar onder deze berg is een sediment van "afgesleten bergen", die langzamerhand de ravijnen en kloven tussen de toppunten gevuld hebben in eeuwen en eeuwen en eeuwen rustig slijten en afspoelen. Dit is Het Geduld van de Tijd. En het ware wenselijk dat wij, mensen, even geduldig waren als de Tijd in plaats van elkaar voortdurend ongeduldig in de haren te vliegen! Je denkt: "Ik wil nooit meer klein zijn! ...Ik wil alles voortaan blijvend zo overzien als nu!"

*

Je denkt aan de keren dat je op de hellingen van Dago Bandoeng aan je voeten zag met al die lichtjes 's avonds. En hoe je later hoog in de Santa Monica Mountains de triljoenen lichtjes van Hollywood en Los Angeles aan je voeten zag. Of in het noorden de bonte lichtjes van de San Fernando Valley. Of elders weer, hoog op North Lake, de vuurvlieglichtjes van Pasadena, Alhambra en San Gabriel...

Je denkt aan de wijze kluizenaars van India en Tibet, die hoog in de Himalaya hun onmetelijke menselijke gedachten ontwikkelden...en aan een Man, Die neerziend op de wereld aan Zijn voeten, zei: "Achter mij, Satan!" En wéét: dat alles **is** zo klein niet. En omdat wij klein zijn en dat vele kleine tóch nooit verwerken kunnen, zouden wij alleen maar rampen en ellenden brengen over deze wereld.

Tja! Dus ga je maar de berg weer áf, huppelend omdat het zo gemakkelijk gaat. En je zegent het Bestel der Wereld, dat niet alleen maar eindeloos omhoog gaat als een welvaarts-grafiek, maar ook afdalen kan tot menselijke proporties — en als werkelijk dit welvarende Westen alléén maar omhoog gaat, zullen wij dan straks een ontzettende tuimeling maken? Tot we weer

lees verder pag. 3, onderaan

tong tong

ONAFH. IND. TIJDSCHR. — 15e JAARG No. 15
Pr. Mauritsl. 36, Den Haag - Telegramadres: Tong Tong DenHaag - Tel. 070-54.55.00/54.55.01 - Giro 6685
Uitgave: Publ. en Handel Mij Tong Tong N.V.
Directie en Hoofdredactie: Tjalie Robinson.
2de Redacteur: G. H. Bartman, Willem Klooslaan 38, Eindhoven.
Eind-redacteur: Ch. Manders

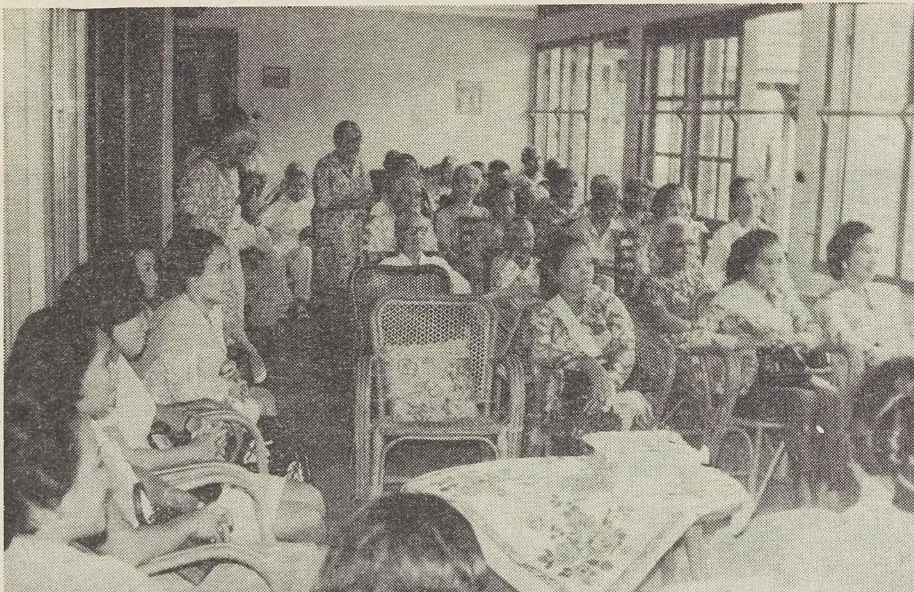
Verschijnt de 1ste en 15de van iedere maand. Prijs per nummer *f* 1,25. Abt. Nederl.: kwart. *f* 7,—; halfj. *f* 13,75; jaar *f* 27,50. Abt. Europa: jaar *f* 33,—. **Buiten Europa:** jaar *f* 38,—.
Abt. (per jaar en per luchtpost): Australië en Nw. Zeeland *f* 73,—; Indonesië *f* 68,—; Z.-Afrika en Z.-Amerika *f* 58,—; Canada en Ver. Staten *f* 48; Maleisië en India *f* 55,—; Suriname en Antillen *f* 48,—.

ZOEKT OP BASIS VAN DE NUTTIGE ERVARINGEN IN DE GORDEL VAN SMARAGD NIEUWE INTERESSEN IN NEDERLAND TE WEKKEN VOOR DE TROPENGORDEL.

*

De directie behoudt zich het recht voor hen die schadelijk geacht worden voor het welzijn van Tong Tong als abonnee te weigeren of af te voeren.

ALLE ABONNEMENTSGELDEN ZIJN BIJ VOORUITBETALING VERSCHULDIGD.
ADVERTENTIES KUNNEN ZONDER OPGAAF VAN REDENEN GEWEIGERD WORDEN.

Het vorige jaar ging er een gift van duizend gulden uit onze Bruine Bus naar het bejaardentehuis Pniël (naast de "Geredja Ajam", de haantjeskerk) aan Pintu Besi. Het bestuur liet zijn dank toekomen aan onze abonnees, vergezeld van twee foto's van het tehuis. Boven een groep bejaarden, dames van de Persit en bestuursleden van Pniël, beneden: enkele oudjes en gasten bijeen. Het spreekt vanzelf dat wij hopen dat er zó regelmatig kleine giftjes en gevulde bussen bij ons blijven binnenkomen dat we nog vaker aan Pintu Besi kunnen denken!

"beneden bij de simpele mensen zijn"? Zonder vliegtuigen of auto's, ja zelfs zonder fiets! Zonder computers maar alleen de op- en aftelling van de vingers onzer handen? Onwillekeurig denken we aan dat leven, zoals we het ook een enkele keer hebben meegemaakt: in een bamboehutje aan een **beekje in een doesoen, daar vér**. Met de zangerige stemmen van Soendanese mensen, met het gekoer van een perkoetoet en het gesjirp van een krekel in het gras — met een kalm uitzicht op de vlakte van de voorplaat en twee vriendelijke heuvels en dat is alles.

Meer dan "alles"; het is GENOEG.

T.R.

GEKKE FOUT

In het voorplaatartikel van het vorige nummer maakten we een gekke fout, waarvan we nog steeds verbaasd zijn dat we die maakten, want we schreven VPLO terwijl we VPTL bedoelden (en de betekenis ervan ook juist verklaarden!). Attente lezers die de fout ook zagen, vestigden onze aandacht er op. Welbedankt!

Het vol krijgen van het Fonds 60.000 (we zijn nog niet op de helft!) is uitsluitend een kwestie van Poekoel Teroes! Zet éven door, want er kunnen na ons nog duizenden wezen en behoeftigen van profiteren!

MIJN EERSTE MEISJE

Uit Australië kregen wij een brief, waaruit wij knippen:

"...inmiddels is kennelijk mijn verhaal in één der laatste Tong Tongs verschenen. Zelf heb ik dat nummer "per zeemail" nog niet ontvangen. Maar per luchtpost ontving ik wél een (door jullie tussenkomst) bezorgde brief, waarin er melding van gemaakt was, dat het stukje erin gestaan heeft. En raad eens wie die brief geschreven had? Mijn allereerste meisje! Van 33 jaar geleden! We hadden de laatste 33 jaar nooit meer contact met elkaar gehad. Je kunt je voorstellen hoe leuk deze sentimentele gek het vond! Terima kasih banjak, boeng Tjalie!"

Inderdaad hebben door tussenkomst van ons blad tientallen oude sobats of relaties elkaar weer gevonden met een blijde schok van verrassing. Zelfs mensen die elkaar TOTAAL vergeten waren. Tong Tong is dus niet alleen een accolade met Tempo Doeloe, maar ook met vele privé herontdekkingen van het Verleden!

Nico van Eck

Ons lichaam is uit de oceanen van Tijd en Ruimte voortgekomen als een schelp uit de zee. Zolang wij op het Strand liggen van Het Leven, ruist onze Herkomst in ons net zo lang tot wij door de Zee teruggenomen worden. Onze Oorsprong is ons enig Thuis.

T.R.

DENK ER OM !

Uiteraard is in onze boekhandel (evenals in elke andere boekhandel) niet elk verlangd boek direct voorradig. Houd dus bij het bestellen van een boek altijd rekening met een bezorg-speling van pl.min. vijf dagen.

EEN LEEGTE

Onder de vele ongevraagde complimenten voor ons aller blad Tong Tong — soms kort, soms heel lang en lyrisch — trof ons deze terloops geplaatste opmerking van Nico van Eck in Australië: "...het voorziet in een leegte..."

Misschien zult U het gek vinden, maar zelfs ik (voortdurend met het MAKEN van Tong Tong bezig) mis het blad direct als ik (b.v. op vakantie) mijn blad een tijdje moet missen. In mijn gedachten stel ik dan voortdurend Indische ervaringen samen. En als ik bijzondere dingen zie of lees, die voor onze groep belangrijk kunnen zijn, verlang ik ze breder bestaansvorm te geven in onze lezerskring.

Zónder deze voortdurend bewuste attentie voor onze Indische cultuur voel ik me gewoon "leeg"!

T.R.

Prinselijke Hofdansers naar Nederland
nooit gezien in Europa, zelden in Indonesië

Links: een serimpi-dans, zoals wij die allen kennen. Rechts: een mannendans in al zijn kracht en gratie.

Met een galapremière in de Alexanderhal van het Congresgebouw te Den Haag op 1 april start een tournee door heel Europa van de hofdansers van de Kraton van Jogjakarta, die ongetwijfeld vooral van Indische zijde enorme belangstelling zal trekken.

Want zijn reeds de dansers van de klassieke dans- en toneelschool van Jogja, Krido Bekso Wiromo, beroemd en door liefhebbers van de wajang schaarse malen gezien, de hofdansers van de Kraton hebben wij nooit gezien.

Ze zijn zelfs in Indonesië onbekend uit eigen aanschouwing. Er valt ons met dit optreden werkelijk een VOORRECHT ten deel. Onder de dansers zijn twee broers van de Sultan van Jogja Hamengku Buwono IX: dansmeester Prins Surjobrongto en muziekmeester Prins Puger, en verder de oudste dochter van de Sultan. Het gezelschap bestaat in totaal uit 38 personen, w.o. 9 danseressen, 13 dansers en 11 musici. Het gamelan-instrumentarium van de Kraton (eeuwen oud en beroemd om zijn klankzuiverheid) reist ook mee. Bij de voorstellingen zullen afwisselend het pèlog- en het slèndro-toonsysteem ten gehore worden gebracht.

Het dansprogramma brengt Javaanse versies uit: 1. de Mahabharata, 2. de Ramayana, 3. historische legenden, 4. de pandji-cyclus (welke laatste gebaseerd is op de invloed van de Islam op Java).

Hoe diep-intensief de Kraton-dansers ingesteld zijn op hun kunst, mag blijken uit het feit dat de dansstudie niet minder dan 20 jaren duurt, waarvan 10 gewijd aan hoofdzakelijk de techniek en 10 aan de dansfilosofie. Een centrale figuur is de dalang, die niet alleen het dansverhaal reciteert, maar ook aanwijzingen geeft aan het gamelanorkest over de emoties van het verhaal.

De vrouwendans kent drie vormen:

1. De 400 jaar oude "bedojo" en "serimpi" dans,

2. De "golek" solo dans (gebaseerd op de Arabische tentdansen en op de knieën uitgevoerd,

3. De "beksan golek", een speciale creatie van Sultan Hamengku Buwono die trouwens de schepper is van de specifiek Jogjase hofdans.

"Uitvoeringen" werden om de twee jaar gegeven met wajang wong voorstellingen, die van 6 uur 's morgens tot 11 uur 's avonds (!) en in totaal drie tot vier dagen duurden.

De vrouwendansen munten uit door fijnheid en ingetogenheid. De mannendansen zijn te bewonderen in twee vormen: de "aloes" dans van buitengewone verfijning en gratie, de "gagah gagah" dans van kracht en zelfbewustheid.

Wij mogen de heer H. J. da Silva (van "Fiesta Gitana da Silva"), de impressario van dit "Javaans dans-festival", wel erkentelijk zijn voor zijn moedige en goed doorgewerkte initiatief. En ook al klinkt het onbescheiden, wij hopen dat hij er ook in slagen zal later een Balisch dansgezelschap naar Europa te halen en ook het Filippijns gezelschap "Bahanian", werkelijk het meest kleurrijke en gevarieerde Aziatische gezelschap dat wij ooit zagen. Laat ons onze deuren wijd open zetten voor Aziatische danskunst!

*

Wat de uitvoeringen in Den Haag betreft: na de gala voorstelling op 1 april eerst twee dagen niets en dan van 4 april af t/m 13 april zowel avonduitvoeringen als matiné's. Toch moet men niet denken: gelegenheid genoeg om plaats te krijgen, want de belangstelling is NU al enorm groot. Verder zijn er voorstellingen in Utrecht, De Doelen in Rotterdam, Arnhem, Nijmegen, Groningen, Eindhoven. Brussel, Antwerpen, Wiesbaden (festival), Parijs (Theatre des Nations) en Rome.

Men houde de kranten met aankondigingen goed in het oog. Misschien komt er in ons blad nog een overzicht van het gehele programma.

Eén vreugde verdrijft honderd zorgen.
(Uit: bronnen van Oosterse wijsheid).

*

Duizend en nogmaals duizend rivieren stromen naar de zee, maar de zee wordt nimmer vol.

Wanneer de mens de stenen in goud kon veranderen dan nog bleef zijn hart hunkeren naar meer.
(Uit: bronnen van Oosterse wijsheid).

IN MEMORIAM
MGR P. J. WILLEKENS

Op 27 januari overleed in de ouderdom van 89 jaar te Jogjakarta Mgr Petrus Joannes Willekens, die van 1934 tot 1953 bisschop van Batavia was.

Wie zal zich niet die rijzige gestalte herinneren die bij het Openbaar Gehoor ten paleize Rijswijk bij gelegenheid van de verjaardag van H.M. de Koningin zijn gelukwensen aan de Landvoogd aanbood.

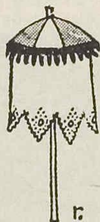
Die onwrikbare Kerkvoogd (door wijlen Piet Kerstens eens de Kerkvader van de 20ste eeuw genoemd) die niet week voor Japans geweld en intimidatie en de enige Nederlandse geestelijke was die gedurende de gehele Japanse occupatie vrij bleef, vrij om zijn hulpacties te organiseren voor allen die het moeilijk hadden.

De Herder ook, die in zijn hart een speciale plaats had voor de kleine Boeng, en die voor de souvereiniteitsoverdracht speciaal naar Nieuw Guinea trok om zich persoonlijk een indruk te kunnen vormen over het land, dat in sommige kringen werd afgeschilderd als het toekomstige vaderland van ons Indo's.

De Nederlander die zijn hart verpand had aan land en volk van Indonesië en wilde sterven in het land waar hij zijn beste krachten had ingezet.

Dat hij ruste in vrede en zijn nagedachtenis ons allen mogen sterken.

Dick Geldorp

FONDS 60.000

Hoe goed het is om de gepubliceerde posten zelf te controleren blijkt o.m. uit een op 30 dec. '69 per bank ontvangen bedrag van *f* 500,—, zegge vijfhonderd gulden, van een der beste Tong Tong-vrienden, Mevr. Roline Galateri Poortman.

Zij vroeg niet om publicatie, doch zou willen weten of het bedrag dat vanuit Italië werd geremitteerd wel zijn bestemming had bereikt. Dit is, zoals onze boeken uitwezen, inderdaad gebeurd, juist in de tijd van ernstige ziektegevallen in onze kleine staf.

Onze hartelijke dank, ook namens de minder bedeelden, gaat hierbij. Beter te laat dan nooit!

Eigenlijk maakt mevr. Galateri een verzuim weer goed van 49 mensen die géén tientje offerden. Maar misschien komen ze toch nog wel...

H.K.H. PRINSES CHRISTINA

Onze jongste Prinses, H.K.H. Prinses Christina, die ver van haar familie en land op 18 februari haar verjaardag viert, bieden wij hierbij onze hartelijke felicitaties aan en wensen haar in het komende jaar veel succes bij haar muziekstudie in Canada.

ER IS EEN GEDICHT...

... over de Semeroe, waarschijnlijk gedicht door J. J. de Stoppelaar, maar niet in diens bundel "Java" opgenomen. Het is dus ook wel mogelijk dat EEN ANDER dit gedicht geschreven heeft. Wie kent het toevallig ook en kan ons het opsturen? Gaarne bericht aan de Redactie.

Oude Engel op een Bom

"Ik wilde graag een half pond kripik gendar bestellen, indien mogelijk reeds gebakken. Ik kan ze niet ONgebakken van U krijgen, daar ik in een Bejaardentehuis woon en tussen boeren zit. Als ik hier aan het bakken ben, zal de bom barsten. U kunt wel begrijpen dat deze lieden niet daaraan gewend zijn. Als het mogelijk is, zou ik ook graag een gekookte tahu willen hebben. Vooreerst een halve..."

Mevr. A. W. P. Geeraths - de Sausa,
IJsselmuiden,
Huize Engelenberg.

Wij hebben expres 't adres van deze lieve dame voluit geschreven hopende dat 'n andere abonnee in IJsselmuiden of daar dichtbij eens de hand over het hart wil strijken en het verlangde meebrengen. Periodiek krijgen wij contact met Indische ouden van dagen, die inderdaad in een goed bejaardentehuis keurig zitten opgeborgen, maar helaas zonder één andere Indischgast(e) om mee te ngobrol. En dan om zowat de andere dag de geur van stoofprei of bloemkool, terwijl je gedachten nog steeds vol heerlijke herinneringen zitten aan tahoe, tempeh en andere zaken!

Het valt niet mee, die ouwe dag! En het is opmerkelijk hoe weinig Indischgasten van middelbare leeftijd of jonger daaraan denken als hun waarschijnlijke voorland! Als wij het deden, zouden wij misschien verdraagzamer en begripsvoller tegenover elkaar staan.

T.R.

Gasten

Bij het ziekenhuis Zuidwal in Den Haag is dezer dagen de eerste groep van in totaal 75 Indonesische meisjes tussen de 19 en 23 jaar aangekomen, die in het Zuidwal-, Johannes de Deo- en het Rode Kruis-ziekenhuis een volledige verpleegstersopleiding van 3½ jaar zullen krijgen.

Hiermee wordt tevens voorzien in het grote tekort aan leerling -verpleegsters. Na beëindiging van hun studie keren de meisjes weer naar hun land terug.

Wij weten zeker dat dit experiment ten volle zal slagen. Ook in de Ver. Staten zijn al jaren lang ploegen verpleegsters uit Manilla te werk gesteld, die daar uitstekend hebben voldaan, niet alleen vaktechnisch, maar vooral door karakterhoedanigheden: opgewektheid, geduld en menslievendheid.

Oud-gouverneur van Oost-Java Ch. O. van der Plas placht te zeggen: "Democratie is DIENEN!", een kunst die de fijnbeschaafde Aziatische volken tot in hun vingertoppen verstaan. Als we hieraan denken, vragen we ons af of de democratie in het Westen eigenlijk niet gefaald heeft, waar hier stakingen aan de orde van de dag zijn, alsmede eindeloze tawar-partijen om meer loon en minder arbeid en de "horden" van ziekte-simulanten.

Het doet er eigenlijk minder toe wie de schuldigen zijn, de werkgevers of de werknemers, maar één ding is zeker: de legers gastarbeiders in West Europa worden als gevolg daarvan steeds groter! Als het betoel waar is dat in het oude Indië de gekleurde werknemer "uitgebuite koelie" was, dan is op een wonderlijke manier een blanke smet naar Europa "teruggewaaid", vooral als we denken aan de vaak beneden alle critiek staande huisvesting dezer gastarbeiders. Of — als alles hier zo keurig koek en ei is — waren after all de "kolonialen" niet zo erg slecht als ze afgeschilderd worden?

Eén ding is in elk geval zeker: de verhouding tussen werkgever en werknemer in Indië was in hoge mate MENSELIJK en getuigde van voortdurende belangstelling voor de werknemer, wiens taal men sprak en wiens culturele en sociale welzijn ook tot buiten Ned. Indië bekend was. Daar kan men in Nederland nog wel wat van leren! Ook gastarbeiders hebben nationale kunst en cultuur en b.v. de Televisie zou in nauwer contact met de gastarbeidersgroepen menig boeiend en leerzaam programma kunnen opzetten.

Het is echter helaas nog steeds waar: "Wee de wolf die in een kwaad gerucht staat!" Als "koloniaal" heeft de Indischman nog steeds zowel naar de Hollandse als de Indonesische kant een onverdiend valse reputatie, die zowel Holland als Indonesië niet tot eer strekt...

T.R.

De javaanse bruiloft

In het Rotterdamse Museum voor Land- en Volkenkunde (aan de Willemskade), dat regelmatig uitstekende exposities uit Indonesië brengt, "draait" deze maanden een voortreffelijke top-collectie foto's "De Javaanse Bruiloft", van het recente huwelijk van één der dochters van de Soenan van Solo.
De collectie is in al zijn episoden afgebeeld met al zijn oer-oude riten en gebruiken, afgewisseld met toonkasten vol voorwerpen (echt of gecopieerd) die bij zulk een bruiloft een belangrijke rol spelen. Vooral de bijzondere kains trokken onze aandacht. De series foto's zijn vergezeld van teksten die van de vele vormen van symboliek verhelderend verklaring of uitleg geven. Men steekt er voor de rest van zijn leven talrijke wetenswaardigheden uit op.
Bij de expositie wordt een beknopt handleidinkje verstrekt waaruit wij het volgende overnemen:

De bruiloft, die met behulp van voorwerpen, foto's en teksten op deze tentoonstelling is uitgebeeld, is een bruiloft volgens het traditionele ideaalpatroon in de Middenjavaanse Vorstenlanden. Een bruiloft die gepaard ging met alle ceremonieën, pracht en praal, was ook vroeger slechts weggelegd voor aanzienlijke, zelfs vorstelijke personen die in goede welstand leefden.
Veel ervan vindt men echter in eenvoudiger vorm ook terug bij huwelijken van "gewone" mensen:

— de rite van de door te waken nacht vóór de bruiloft
— de ceremonieën van de Javaanse huwelijkssluiting
— de moslemse huwelijkssluiting.

Deze laatste wordt o.m. zeer belangrijk geacht op grond van de juridische aspecten. Door de Islam immers, wordt de overeenkomst om een huwelijk aan te gaan beschouwd als een contract tussen de vertegenwoordiger van de vrouw en haar aanstaande echtgenoot. Als vertegenwoordiger van de bruid treedt veelal de "penghulu", het hoofd van het moskeepersoneel, op.

Hij stelt het huwelijkscontract op. Sluiting en ontbinding van het huwelijk van Javaanse Moslems heeft plaats volgens moslemse voorschriften.

In de allereenvoudigste vorm kan men volstaan met alleen voor de penghulu te trouwen en al het andere ceremonieel weg te laten.

Het kiezen van de toekomstige levenspartner is in het algemeen makkelijker geworden. Op het platteland hadden jonge mannen ook vroeger al meer gelegenheid om op ongedwongen manier meisjes te leren kennen, bijvoorbeeld bij het oogsten of andere bezigheden die door beide sexen gemeenschappelijk werden verricht.
In de kringen waarin jonge meisjes, nog maar nauwelijks de kinderschoenen ontgroeid, "als juwelen" voor de buitenwereld verborgen werden gehouden, kwam de grote verandering pas toen ook voor haar hoger onderwijs en een werkkring buitenshuis mogelijk werden.
De soepeler omgang tussen de sexen maakt dat het "Boek over het aangaan van huwelijken" antiquarisch wordt, al moet gezegd dat het daarin genoemde berekenen van goede en/of slechte huwelijksdata nog steeds in zwang is.
De overtuiging leeft nog dat bruid en bruidegom op de dag van hun huwelijk "verheven" zijn boven hun normale situatie.

Vandaar ook dat diverse strenge taboes op die dag niet voor hen gelden; op die dag zijn zij vorst en vorstin.

Aangaan van de verloving
Tot voor kort werden de meeste eerste huwelijken op Java door de ouders van bruid en bruidegom bedisseld. Tegenwoordig maken steeds meer jonge mensen zelf hun keuze, al wordt aan de goedkeuring van de ouders nog altijd veel waarde gehecht.

Als de jongen en 't meisje het samen eens zijn, wordt door de familie van de bruidegom officieel de hand gevraagd aan de familie van de bruid. Zijn de wederzijdse ouders tot overeenstem-

*De optocht waarbij de bruid met haar helpsters in de speciale bruids**djempana (draagstoel)** wordt gedragen, en de bruidegom te paard rijdt.*

ming gekomen, dan vindt ten huize van de bruid de "eerste" ontmoeting plaats.

Ten overstaan van de verzamelde familieleden, waaronder voor het eerst ook de bruidegom, moet de bruid, als dochter des huizes, de gastvrouwelijke plichten vervullen. Zij is dan begrijpelijk meestal zeer nerveus.

In geval de bruidegom bij die gelegenheid zijn bruid werkelijk voor het eerst heeft gezien, dan deelt hij zijn besluit aan zijn ouders mee. Het paar wordt dan als verloofd beschouwd. Hierna kunnen definitieve stappen worden ondernomen voor de sluiting van het huwelijk.

Vóór het aanzoek wordt gedaan, gaat men na of bruidegom en bruid wel bij elkaar passen. Het "Boek over het aangaan van huwelijken" geeft vanouds hierover uitsluitsel.

Aan de hand van o.m. geboorteuur, geboorteplaats, leeftijd en namen van het a.s. paar, worden voorspellingen gedaan over het slagen van het huwelijk en het te verwachten aantal kinderen.

De gunstigste tijd om te trouwen valt in de 6e, 7e, 8e en 12e maand van de moslem-kalender. De andere maanden brengen ongeluk.

Behalve met de goede en slechte maanden van het Arabische jaar, houdt men ook rekening met de goede en slechte data van de eigen Javaanse kalender.

Als verlovingsgeschenk geeft de bruidegom aan zijn bruid sieraden en kleding, welke laatste meestal uit min of meer kostbare gebatikte kains bestaat.

De bruid kan nu nog van het huwelijk afzien door deze cadeaus terug te sturen. Aanvaardt zij ze wél, dan kan men overgaan tot het vaststellen van de huwelijksdag. Om tot een gunstige datum te komen worden bijzonder ingewikkelde berekeningen gemaakt met behulp van wicheltabellen.

De bruidsschat

Wanneer de huwelijksdatum is vastgesteld, wordt ook de bruidsschat, de "schadevergoeding aan de ouders van het meisje", bepaald.

Deze bestaat uit vee — een of meer buffels, een geit — en huisraad, eventueel alleen wat keukengerei.

De overhandiging geschiedt meestal een paar dagen vóór de huwelijksvoltrekking. Tezelfdertijd wordt de blijde tijding, vergezeld van kleine geschenken, naar vrienden en verwanten gestuurd.

Deze sturen op hun beurt weer allerlei geschenken naar bruid en bruidegom en laten hun vrouwen en dochters meehelpen bij de voorbereidingen van het huwelijksfeest dat ten huize van de bruid zal plaats vinden.

De avond en nacht vóór de bruiloft

De avond vóór de bruiloft — of bij aanzienlijke families vijf of meer dagen eerder — komt de bruidegom zijn opwachting maken bij de ouders van de bruid om "in de leer te gaan", d.w.z. om van hun wijsheid en ervaring te leren.

Hij krijgt hiertoe een verblijfplaats in het huis toegewezen en wordt gedurende deze tijd van de bruid afgezonderd gehouden.

De nacht vóór de trouwplechtigheid wordt er 'n feest gegeven "midadarèni", ter geestelijke voorbereiding op de belangrijke gebeurtenis van morgen. Bij dit feest, dat vertaald luidt "opgenomen worden in de sfeer van de hemelnimfen", mag de bruidegom slechts even, of in het geheel niet tegenwoordig zijn. De aanwezigen, maar vooral het bruidspaar behoren de nacht wakend door te brengen. Om precies middernacht wordt een feestmaal opgediend.

De "wali" van de bruid, Sunan Paku Buwono XII in formeel ornaat. Op de achtergrond een paar jonge dienaressen, herkenbaar aan het lint om de hals.

Het vragen van het ja-woord aan de bruid

Dit vindt plaats aan de vooravond van het huwelijk, of ook wel even vóór de eigenlijke huwelijkssluiting. De "wali" — mannelijke vertegenwoordiger van de bruid die haar bij het moslemse huwelijk zal vertegenwoordigen — vraagt aan de bruid officieel om haar instemming. Hij is een van haar naaste bloedverwanten: vader, broer of grootvader.

Deze plechtigheid wordt door de bruidegom niet bijgewoond.

Als getuige is o.m. aanwezig de "penghulu" — hoofd van het moskeepersoneel — die later het huwelijk in afwezigheid van de bruid zal inzegenen.

Een oude traditie: het "geven van de rijkdom". De bruidegom, gezeten op de rand van het formele (niet het echte) bruidsbed, "krobongan", geeft de bruid symbolisch zijn rijkdom: zaden van nuttige palnten, muntstukken, rijst. De bruid neemt hurkend dit alles in ontvangst. Men lette ook op de bijzondere haartooi van de bruid.

De moslemse huwelijkssluiting

Op de trouwdag begeeft de bruidegom zich 's morgens in eenvoudig tenue, vergezeld door enige mannelijke bloedverwanten, naar de moskee of een andere plaats waar het huwelijk zal worden voltrokken. Daar wachten hem de penghulu, twee van diens helpers en de wali van de bruid.

Op verzoek van de wali spreekt de penghulu de huwelijksformule uit, die wordt nagesproken door de bruidegom.

Hij verklaart hiermede de bruid tot vrouw te nemen. Een van de helpers leest vervolgens aan de bruidegom de plichten voor die hij tegenover zijn vrouw moet naleven.

Verzaking van zijn plicht kan de echtgenote later een motief opleveren om ontbinding van het huwelijk te eisen.

De bruidegom betaalt het bij de moslemse wet verschuldigde huwelijksgeld aan de wali. Het bestaat meestal uit wat geld of een Kor'an.

De Javaanse huwelijksvoltrekking

De strenge Javaanse gewoonte staat bij deze gelegenheid toe, dat het bruidspaar als een vorstenpaar wordt uitgedost, of het nu van hoge of lage afkomst is.

In vol ornaat haalt de bruidegom de bruid af voor de plechtige rondgang door het dorp of de stad.

Hij berijdt een paard dat is opgetooid als voor een ouderwets toernooi; zij is met haar helpsters en bruidsmeisjes gezeten in een draagstoel. Na de optocht vindt ten huize van de bruid de "ontmoeting" plaats in de daarvoor bestemde ruimte in het huis.

De bruid komt in gezelschap van oudere vrouwelijke familieleden haar a.s. man tegemoet. Uit de tegenovergestelde richting komt de bruidegom met mannelijke familieleden. Het bruidspaar gaat tegenover elkaar staan en gooit elkaar vijfmaal een sirihpruim toe.

Wie zich hierbij het behendigst toont, zal later de sterkere zijn in het huwelijk. De "overwinning" wordt naar gewoonte aan de bruidegom gelaten. Hierna trapt de bruidegom een rauw kippenei stuk, ten teken dat de band die hem aan zijn vrouw bindt even gemakkelijk kan worden verbroken, niet alleen door de onverbiddelijke dood maar ook door het verlies van achting en liefde.

Ten teken van trouw en onderwerping wast de bruid vervolgens zijn voeten.

Het huwelijksmaal en de receptie

Nadat de laatste ceremonie van de Javaanse huwelijkssluiting heeft plaats gehad, vangt het huwelijksmaal aan.

Hier wordt o.m. gele rijst geserveerd, waarvan de bruidegom met de hand enige happen aan zijn vrouw voert ten teken dat hij steeds eerlijk met haar zal delen hetgeen hij heeft.

Zij neemt ze aan om te tonen dat zij bereid is te aanvaarden dat hij voortaan voor haar welzijn zal zorgen.

Des avonds is er een receptie waarop het bruidspaar gelukwensen in ontvangst neemt. Vaak worden ter verstrooiing van de gasten hierbij klassieke Javaanse dansen uitgevoerd, begeleid door gamelanmuziek.

INDONESISCHE SCHILDERKUNST

In onze winkel hangen sinds enige tijd een paar schilderijen van de Soendanese schilder Oemar Basalmah. Deze minnaar van het Soendanese landschap heeft in Indonesië altijd goede critieken gehad. Veel Indischgasten hebben wel een schilderij van hem in hun collectie. Oemar schildert verre van conventioneel (altijd vulkanen en flamboyants!), maar zet op het linnen neer wat hij ziet. De Indischman kan deze afschildering van de werkelijkheid best waarderen. Oemar is niet goedkoop. Zijn landschapjes kosten *f* 175 en *f* 275; een stilleven *f* 225.

Behalve van Oemar hebben we ook schilderijen van Soeprijani (een exleerling van Nes Dezentjé). Zijn twee schilderijen (landschappen) kosten resp. *f* 275 en *f* 390.

Horen - zien - schrijven

Hoort U iets, leest U iets, maakt U iets aardigs of bijzonders mee, schrijf op (zo kort mogelijk) en stuur naar Tong Tong !

*

Zomaar een naam

Er dwarrelen door onze supermarkten verscheidene artikelen met Indonesische namen. Hoe aardig, zult U denken, Indonesisch raakt "in". Mis poes, als U de fabrikanten erover navraagt, dan blijkt al gauw dat ze: 1. ze zelfs niet weten wat het woord betekent, 2. ze in hun reclame zelfs geen enkele associatie met de oorspronkelijke betekenis dulden. Dus zomaar een naam om de klank. Kijkt U maar eens naar Nonja = chocolade beschuitjes bij een bekende kruidenier. Het woord is fout, moet zijn nona (mejuffrouw) of njonja (mevrouw).
Wajang = margarine. De fabrikant is zelfs diep verontwaardigd als je hem vraagt waarom er geen sierlijke wajangpop op het etiket staat. Wajang is voor hem alleen margarine, zonder meer. Geen wajang-polonaise amelijf!
Dessa = Margarine van maisolie.
Galak = Chocolade, vooral de witte heel fijn van smaak. Je wordt er in ieder geval niet overmoedig door!

*

Uitspraak (modern)

"Hij is razend intelligent. Hij wil niks, hij presteert niks en hij doet niks. Maar hij is rázend intelligent!

Uitspraak (uit de tijd)

"Hij kon niet studeren. Maar hij kon alles, hij deed alles, want hij moest wel. Maar hij heeft géén eind V!"

*

De prijs van lucht

Heeft U wel eens geprobeerd de lucht uit een flesje Spray Lotion te krijgen? U weet wel zo'n druk-stop met een gaatje waar de lotion als mist uitgespoten wordt?

Ik had zo'n fles, maar de inhoud rook niet zo lekker als gewoonlijk. Ik dacht: het ligt misschien aan de lucht of aan de fles, ik haal de lotion eruit. Hoe? De stop zit erop gesoldeerd. Fles stukslaan? Straks vliegt het hele huis de lucht in. Dus: de dop eraf geschroefd, fles onderste boven in een kommetje en toen het plastic buisje met een nijptang dichtgeknepen, intussen omgebogen, zodat er toch pressie op stond. Door het afknijpen van het buisje ontsnapte de vloeistof niet, maar wel de lucht. Nadat alle lucht er op die manier uitgeknepen was, raad eens hoeveel vloeistof (lotion) in de fles overbleef?

Eénderde van de oorspronkelijke hoeveelheid. Het is maar dat U weet hoeveel U voor de lucht betaalt. Ik koop voortaan maar lotion, die je zelf kan tjrot-tjrot!

*

Hengel

"Een visser met zo'n lange hengel, dat 'ie even goed aan de overkant met een korte hengel kon gaan zitten".

(Godfried Bomans)

*

Weet U hoe ze kwee semprong in Singapore noemen?

"Loveletters". Leuk verzonnen, die opgerolde velletjes moeten wel een zoet geheim bevatten! In Holland heet iets wat op onze kwee semprong lijkt "oublie", maar dat is weer Frans.

En jonge peultjes heten in Singapore "Hollann-tao", uitgesproken als "hollèntao". Omdat het de Hollanders waren die de grauwe erwten binnenbrachten, die daar klaarblijkelijk ijverig werden geplant en de peultjes opleverden voor zovele heerlijke Chinese gerechten.

L.D.

TWEEDEHANDS, OUD, MAAR NIET VEROUDERD

Kwee San Liat: "Ontmoeting tussen Oost en West" *f* 2,— incl. porto;
H. Geurtjens M.S.C.: "Onder de Kaja-Kaja's in Zuid Nw. Guinea", *f* 7,— incl. porto;
W. L. M. E. v. Leeuwen: "Drie Vrienden, Menno Ter Braak, H. Marsman, E. du Perron", *f* 2,50 incl. porto;
52 Maleise verhalen (Indon. taal) *f* 2,50 incl. porto;
Ph. C. A. J. Quanjer: "Bekn. Volkenkunde v. Ned. Indië, *f* 2,50 incl. porto;
Dr. C. W. Wormser: "Frans Junghuhn", *f* 4,— incl. porto;
M. Vierhout: "Raden Adjeng Kartini", *f* 3,— incl. porto;
Mark Twain: Tom Sawyer (Indon. taal) *f* 2,50 incl. porto;
Jan Feith: "Holland over Zee", *f* 3,— incl. porto.

LAATMAAR

Over het algemeen spreken en schrijven vele Indischgasten de Indonesische taal primitief, dus b.v. zonder voor- en achtervoegsels als di-, bi, -kan, enz.

TENZIJ men Hollandse woorden of begrippen wenst te "verindonesiseren".

Dan worden allerlei uitgangen of voorvoegsels er desnoods bij de haren bij gesleept. Men kent allemaal het woord "ke-tekouten", afgeleid van "te koud".

Onlangs hoorde ik op de redactie een Indische abonnee iets nieuws maken. Toen ik het er namelijk over had dat vooral mijn correspondentie veel tijd en moeite vergde, zei ze: "Ah! Brieven di-laatmaar-kan máár!", waarmee dus het begrip "laat maar" tot een werkwoord gebombardeerd werd compleet met voor- en achtervoegsel!

Voor de "Lamaars en de Woefs" van de NOS om ervan te watertanden...

Boekhandel Tong Tong

Noes Leyder Haverstroom, zoals velen haar zullen kennen: temidden van haar boeken in Boekhandel Tong Tong.

Per ultimo januari heeft de cheffin van onze boekhandel, "Noes" Leyder Haverstroom, onze dienst verlaten. Als één van de oudste employé's van Tong Tong heeft Noes door alle moeilijkheden en stormen in onze zaak heen koppig volgehouden en onze belangen op zowat alle afdelingen naar beste vermogen trouw behartigd.

Voor haar werden nochtans de ongeriefelijkheden, verbonden aan hoge bloeddruk te zwaar, en dit werk bij Tong Tong IS veeleisend en lastig! Verder heeft Noes voor zichzelf enkele taken gesteld waar ze graag haar volle aandacht aan wil wijden. Ze is een flinke, zelfstandige persoonlijkheid en onze beste wensen vergezellen haar van ganser harte.

We zullen haar erg missen, niet alleen Noes zelf, maar ook de persoon die met zoveel nauwgezetheid en liefde ons boekhandeltje dreef, al uw vragen en verzoeken beantwoordde en behandelde op haar eigen vlotte en prettige manier. Voor velen van U zal ze meer zijn geweest dan "verkoopster" alleen.

Noes' aanwezigheid is echter nog dagelijks merkbaar bij elk boekje "Rijsttafelen" dat we verkopen. Ze is namelijk de schrijfster ervan (Lia Warani). Ze kan inderdaad heerlijk koken en dit boekje moest er eens van komen!

Maar dit terzijde. Natuurlijk blijft onze boekhandel bestaan hoewel we de opzet veel eenvoudiger maken.

Een boekhandel waar alles te krijgen was, zijn we nooit geweest. Maar we zullen in de toekomst nog selectiever worden en alleen die boeken binnenhalen die, rekening houdende met U en onze smaak, gewild zullen zijn.

Boeken over de tropen, over Indonesië (oude boeken over Indië), natuurboeken, wetenschappelijke- en populair wetenschappelijke boeken, reisverhalen en goede romans. Het terrein is onmetelijk, helaas zeer oneffen. U weet dat we ons altijd gedistantieerd hebben van sex-lectuur of boeken die onnodig kwetsend en grof zijn. Het blijft een toer in de vloedgolf van bedrukt papier boeken van blijvende waarde te vinden. Maar we doen ons best.

Lijst.

In iedere Tong Tong zult U op pag. 22, naast de toko advertenties een lijst aantreffen van boeken die in onze boekhandel te verkrijgen (te bestellen) zijn.

Boeken die wij U speciaal willen aanbevelen zult U op andere pagina's aantreffen, al dan niet gerecensieerd. Ook de oude (antiquarische) boeken staan in een aparte rubriek.

Bestellen.

Het is niet meer, zoals voorheen, mogelijk elk willekeurig boek door ons te laten bestellen. De administratieve rompslomp voor de bestelling van één exemplaar is omgekeerd evenredig met het voordeel dat wij ervan hebben. Bovendien is het vaak niet mogelijk maar een exemplaar te bestellen en raken wij — als we er meer nemen — die vaak niet eens kwijt.

Dus geen boeken bestellen die U niet op de een of andere manier in Tong Tong vermeld of besproken hebt gezien.

Tips.

Bent U een goed, interessant boek onder ogen gekomen, en denkt U dat het voor Tong Tong-lezers ook de moeite waard zal zijn, dan houden we ons graag aanbevolen voor die tip!

Zo hopen we nog — in alle bescheidenheid — door te draaien met onze boekhandel. Het blijft een ander belangrijk interesse-contact met U, onze lezers.

L.D.

SLAAT NOG STEEDS IN

Al is Abr. Exodus een "verdwenen Indische schrijver", wat hij schreef verdwijnt nog lang niet. Goed tijdbeeld van een mooie tijd. *f* 10, incl. porto.

BOEKHANDEL TONG TONG ANTIQUARISCHE BOEKEN

Malayan Plant names - uit de serie Malayan Forest records - J. G. Watson *f* 2,50.
Generaal Swart - Pacificator van Atjeh - M. H. du Croo en H. J. Schmidt *f* 40,—.
Marechaussee in Atjeh - idem *f* 30,—.
Zakflora voor de landbouwstreken op Java - Dr. I. Boldingh *f* 1,—.
Adat of recht - Dr. C. W. Wormser *f* 4,—.
Hecht verbonden in lief en leed - (voortzetting van "Daar werd wat groots verricht") - Mr. W. H. van Helsdingen en Mr. H. Hoogenberk *f* 10,—.
Oost-Azië en Indië - beschouwingen en schetsen - E. Heldring *f* 10,—.
Geschiedenis van Java - W. Fruin Mees, 2 dln., *f* 30,—. Deel I (los) *f* 15,—.
Frans Junghuhn - C. W. Wormser *f* 4,—
In het rijk van Siamezen en Maleiers - Hans Morgenthaler *f* 5,—.
De Atjeh-Oorlog - Deel I - Het ontstaan van de oorlog - E. S. de Klerck *f* 20,—.
Geschiedenis van den Indische Archipel - Bernard H. M. Vlekke.

VOOR EEN JONG GESTORVENE

Hiermede doe ik de droeve plicht mede te delen, dat op 8 januari j.l. God mijn geliefde dochter Renate Annemarie Erica Doeve, geboren Jüttner, tot zich nam, na een smartelijk lijden van 4 jaar.

Nadat God ons drieën (ik en mijn 2 dochters) gedurende de oorlogsjaren steeds terzijde had gestaan, riep Hij haar thans tot zich; 33 jaar oud. Zij laat man en 2 jongens na, van 11 en 4 jaar. Zij was op het Bandoengse Lyceum tot januari 1955. Zij was een goede moeder en liefhebbende echtgenote.

"Es ist bestimmt in Gottes Rat, dass man von allem, was man liebt, muss scheiden".

Wij zullen haar nooit vergeten.
Zij ruste in vrede.

F. RETEL HELMRICH

"Little masters of the street—"

Toen Jan Ball de laatste keer uit Indonesië terugkwam stelde hij me een raadsel: "Weet je wat ik in Indonesië het ergst gemist heb?" Nou, ik gaf hem diverse antwoorden, maar raadde telkens mis. "Is het iets karakteristieks?" "Ja, per sé, ook al zag toentertijd (vóór de oorlog) niemand het, behalve jij!" Wel, het schoot me maar niet te binnen wat Jan bedoelde, zelfs al was ik de enige die het wist. "Nou, zeg het maar".

"ONS!"

"Wat bedoel je?"

"Ik bedoel onszelf, de europese jeugd in de middaguren op straat!"

En opeens zag ik het ook weer. In de hete middaguren als alle Europeanen uit de straten verdwenen waren, óf naar kantoor óf "boboh", dan kwamen wij op straat, ongeacht rang en stand, om — vaak met Chinese of Indonesische kornuiten — te vliegeren of vliegers te "raboe", om te zwerven, te zwemmen, te vechten, vruchten te stelen en zo voorts.

Zelfs volwassen Indonesiërs zochten in het heetste middaguur de schaduw op en waren haast niet op straat te zien. Grote wegen, zoals de Matramanweg te Meester Cornelis of Goenoeng Sahari in Weltevreden waren op die uren gewoonweg uitgestorven. Dus vielen de jongelui dubbel op (meisjes niet, die werden toen behoorlijk kort gehouden!).

En als ik zeg "ongeacht rang of stand", dan bedoel ik niets meer en niets minder. Ik heb eens tot een kleine bende behoord, waarin o.a. twee kapiteinszoons waren (wier namen ik niet noemen zal, anders schamen ze zich **nu** de ogen uit het hoofd!), maar ook soldatenzoons en een zoon van een patih. Ze konden allemaal behoorlijk knokken ook, en als je ze later, in de koelere middaguren, braaf op het voorerf zag met nette pakken aan, waren ze gewoon onherkenbaar!

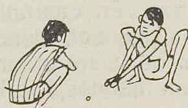
Ook U herinnert zich allemaal die middaguren ongetwijfeld met groot genoegen. Wij waren betoel-betoel de "masters of the street" door onze brutaliteit, vermetelheid en vechtlust. Als een lajangan poetoes op een hoofdweg durfde te vallen, durfde ook geen enkele chauffeur door te rijden, want we stoven met z'n allen de straat op. We renden over erfmuurtjes, trotseerden de gevaarlijkste "andjing galak" en beklommen daken van huizen of hoge regenbomen met grote snelheid en nooit falende zekerheid van hand en voet.

De grootste afstanden legde je in die middaguren af zonder moe te worden, want je knikkerde "door-en-door" of wist overal wel wat te gappen of te snoepen. Je volgde geen keurige geasfalteerde straten, maar stak overal schuins over waar je wou of gingen recht op ons doel af, ook waar er dwars paggers en rivieren waren. Wie kon ons tegenhouden? We waren betoel radja van de straat! En het doet me onzegbare vreugde dat een "kandjeng besar" als Jan Ball nu is, die tijd óók zo gekend heeft.

Want we hadden vaak te doen met de binnenblijvers bij strenge of (fatsoenlijke) pa's en ma's. Daar kon je alleen mee praten als je op een ommuring van een erf te zitten of te wandelen. Of via een boom toch maar bij de "kluizenaar" terecht te komen. Ik herinner me dat ik een keer (in de knikkertijd) met de achter de tuinpoort van zijn erf neerhurkende Johnny heb geknikkerd door te soeten (door de tralies) tot John helemaal blut was. Na loe, soekoer! Mah niet spelen en dan tóóóh spelen!

Ook blonde Hollandse jongens konden op die uren vrijbuiter zijn (al werden de meesten angstig bewaakt door de ouwelui). Maar zij die mee deden, bleken vaak behoorlijke vechters te zijn en meesterlijke petjo-praters. Vooral tegen nieuwjaar haatten de braafste ouders ons als de baarlijke duivel, want we staken overal mertjons af. Van die lekkere "doer-tors", waardoor de hardst snurkende ouweheer als een kogel uit zijn klamboe vloog, hetgeen ik bij mijn eigen pipa heb mogen aanschouwen.

Hoe dan ook: als Jan Ball nu constateert dat wij destijds een unieke karakteristiek vormden van het straatleven, dan heeft hij zonder meer gelijk. En geen Indischman die daar ooit aan twijfelen zal! T.R.

KOTA EN OEDIK

Wat kunnen sommige jongens uit de kota toch dom zijn. Is er één die vindt mij maar zo-zo, orang oedik, sinjo kampong, kapan hij uit de stad weet alles beter. Heb het wel eens over bepaalde dingen met hem, totaal onbekend ,notabene wajang en gamelan vindt hij primitief en ordinair; alleen goed voor orang kampong, nou vraag ik je.

Liet hem een oude foto zien met mijn moeder en al mijn tantes in sarong kabaja, durft hij nog te vragen: "Wie zijn die baboes?"

Bijna maar ta lel, dat wil nou sinjo heten uit de stad... Jan Weites

Het is inderdaad zo dat de mechanische, natuurloze stad velen onzer blind maakt voor de zuivere levenswaarden van de "oedik". Onze beste lezers zijn planters, vissers, zwervers in de natuur, planters, kleinlandbouwers. En onder de stedelingen zij die beschikken (naast hun "functionele" beroepspienterheid) over een zogenaamd Verstand des Harten. Die medemensen niet beoordelen naar hun diploma's of salaris of welke vorm van kapitaal of politieke "kuasa" ook, maar naar "Confusiaanse" kwaliteiten, dus van karakter en zedeleer. Dan blijkt dat menige kleine boeng met hoofd en schouders uitsteekt boven elke "hooggeleerde heer". In tijden van nood zijn zij ware reddersin-de-nood voor hun medemensen. Hun kenmerken: kennis van het kleine, geduld, vergevensgezindheid, trouw, warme vriendschap, moed, frisse, zelfstandige waarneming, eenvoud. T.R.

Als een woord U op de tong brandt, laat het branden.
(Uit: bronnen van Perzische wijsheid).

"Uit het land dat lacht"

In Indonesië bestaan korte versjes die soms als spreekwoord kunnen dienen, soms een verborgen waarschuwing inhouden, waardoor men een ONplesante mededeling op plesante manier kan overbrengen. Soms inhoudloos zijn maar alleen door hun zangerigheid een reden van bestaan hebben.

Van Pak Pittie kregen we er een paar:

Mag niet, mag wel.
Barang sak ipiet, mendjadi rewwel.
(Mag niet, mag wel.
Een kleine oorzaak, grote gevolgen.)

*

Sidji, loro, teloe,
Mampir ngombe noenoet toeroe.
(Een, twee, drie.
Aankeren om een glas te drinken en werd zijn vrouw.)

*

Pring poddo pring ndook.
Goddong sambirotto.
Tanding jo tanding ndook.
Doewit moe wis onno piro?
Bamboe tegen bamboe,
Het blad van Sambirotto.
Je zoekt een tweede vrouw,
Hoeveel geld heb je al gespaard?

*

Het eerste is het leukste, omdat het een rijmpje is dat typisch in het **Javaans** gemaakt is als reactie op een **Hollandse** "inleiding" en tevens een duidelijke waarschuwing brengt.

Het daarop volgende is in rijm-vorm de "vertaling" van de spreekwijze: "Kleine oorzaken kunnen grote gevolgen hebben".

Het derde levert een milde kritiek in rijmvorm van ons speekwoord: There is many a slip between the cup and the lip.

En dan hebben we nog, ingezonden door O. H. Kiliaan, een Javaans rijmpje, van toepassing op de **wijze Semar.**

Sur dtah (die uiterst dunne d)
Sur dem (woorden **zonder** betekenis, alleen om te rijmen)
Semar mikool kodtoh
Serdadu mikool mrijem.

Vertaald:

Semar mikool kodtah (kist) (Semar piekelt een kist, een **lege** natuurlijk)

Serdadu mikool mrijem (Soldaten piekelen een kanon).

*

Dit soort "lollige rijmpjes" voorkomen veel nijdige, kwetsende- ruzies, omdat ze niet direct zijn en melodieus. We wilden wel dat er meer van die rijmpjes in Holland gemaakt werden!

Inhoudloze rijmpjes, maar die wij als kind toch graag uitspraken of zongen, zijn b.v.:

Jan, kepala matjan
Kiepiet-kiepiet, boentoet ajam.
en
Oom Piet, Oom Jan
Oom Jan tjolong ajam!

Wie vindt er nog een paar voor ons?

Vertellingen bij de Lampoe Tèmplèk

Speciaal voor onze lezers die kinderen en kleinkinderen hebben om er mooie verhalen uit Indonesië aan te vertellen of voor te lezen, brengen wij in deze rubriek Indonesische legenden en sprookjes in heel eenvoudige stijl, ontleend aan leesboekjes voor de Lagere School van "toen froeher".

SITOEMANDI

In Tapanoeli stroomt een riviertje, de Sitoemandie. Als alle rivieren in de Oostmoesson droog zijn, de planten langs de oever dorren, loopt het water van de Sitoemandie nog altijd haastig naar zee. Springend over de kalistenen, spattend en spetterend gaat het altijd voort, ook in de droogste maanden. Het zijn de tranen van de prinses.

Op een keer riep een koning zijn drie dochters bij zich en zei: "Wie van jullie houdt het meest van mij?" Dat was dwaas, want alle drie kinderen hadden grote eerbied en liefde voor hun vader. Wie kon nu zeggen ,wie hem de grootste liefde gaf?

De jongste prinses dacht na en toen zij rondkeek en zag, hoe mooi de wereld was, zei ze: "Ik houd evenveel van U als van mijn ogen".

Want onze ogen zijn ons kostbaarste bezit; hulpeloos zijn we in 't donker; zonder ogen zijn we nog minder dan kleine kinderen.

De tweede dochter zei: "Goede vader, van U houd ik meer dan van mijn armen".

Ze strekte haar sterke armen uit, toen ze dit zei. Ach, wat zou ze kunnen doen, zonder armen. Levend zou ze zijn, maar toch geen bloemen kunnen plukken voor haar glanzend haar, zelfs niet kunnen eten. Levend zou ze zijn, maar tòch dood.

De oudste dochter dacht diep na, toen zei ze: "Lieve vader, van U houd ik meer dan van zout".

Dat leek een vreemd antwoord, maar was toch heel verstandig. Diamanten en paarlen kunnen we missen, maar geen mens, ja, zelfs geen dier, kan leven zonder zout.

Maar de koning was dwaas; dat bleek al uit z'n vraag en hij begreep ook nu niet, dat het antwoord zeer verstandig was. Hij dacht, dat zijn dochter hem bespotte, omdat zout zo goedkoop is en in drift joeg hij haar weg. Z'n dochter, die misschien 't meest van hem hield.

Vol wanhoop was de prinses weggevlucht na de harde woorden van haar vader en toen ze bij een riviertje kwam, wierp ze zich erin en verdronk.

Maar de tranen van de prinses bleven vloeien en stroomden samen met het groen-bruine water van de kali naar de zee. En nog steeds schreit de ongelukkige prinses en haar tranen maken, dat de rivier nooit uitdroogt, zelfs in de heetste Oostmoessondagen niet.

Sitoemandie heette de prinses en Sitoemandi heet ook de tranenrivier.

Eigenlijk bewijst het bestaan van vele „waarschuw-rijmpjes" dat het Indonesische volk van nature een vreedzaam volk is. Hoeveel ruzies worden vaak uitgelokt en hebben een eindeloos leven, omdat er met onnodige scherpte geantwoord is, enz. enz. Maar rijmpjes als hierboven ontwapenen al bij voorbaat een felle reactie en brengen beide partijen in een sfeer: "Och, het leven is te mooi en te poëtisch om standjes te maken, "Come, sing a song!"

Ook zit er in sommige van die rijmpjes een zee van levensfilosofie verborgen. Als we naar sommige discussies voor radio of TV luisteren (om over de kranten maar te zwijzen), denken we vaak: "Ach, het sop is de kool niet waard!" (al zijn er vaak kabinetten door gevallen uiteindelijk!) en hoeveel gemoedelijker en vrolijker zou elke woordenwisseling zijn als men (of iemand's taal) de kunst verstond om ontwapenend geestig te zijn.

Ja, luitjes?

Maar daar hebben ze helaas hier geen idee van. En daarom is elke informatie van ons aan mensen hier onmachtig om de juiste sfeer en zuivere waarheid van Indonesië te treffen.

T.R.

VOOR PLANTENLIEFHEBBERS

2000 Tuin-, Kas- en Kamerplanten - Roy Hay en Patrick M. Synge.

Een prachtig cadeau voor iedere bloemen- en plantenliefhebber.

Het werk dat groots is opgezet, om de liefhebber in staat te stellen een zo algemeen mogelijk overzicht te krijgen van wat hij zelf aan de verfraaiing van de gewas- en kleurmogelijkheden, het gehele jaar door, in zijn tuin kan doen, is tot nu toe een unicum.

De 256 pagina's illustraties zijn geheel in kleur uitgevoerd, de 114 pagina's tekst geven uitvoerige aanwijzingen over het kweken en karakteristieken van de planten.

Verkrijgbaar bij Boekhandel Tong Tong, *f* 49,50 incl. porto. Ch.M.

BOEK VAN EEN VADER

Het omslag van het boek nam ons al meteen voor zich in: zo maar een stukje kampong met wat sawah, wat klapperbomen, een atappen dak, twee klapperbomen op de voorgrond die zelfbewust omhoog rijzen. Dan is daar de naam van de schrijver: Margono Djojohadikusumo. Hé, heet de minister van Handel van Indonesië niet zo? Iets verder in het boek vinden we de bevestiging: dit is de vader van Excellentie Sumitro.

Maar éérst vallen ons vóór in het boek twee portretten van knappe jongelingen op. Wie zijn het? Subianto Djojohadikusumo, 21 jaar, gesneuveld te Serpong op 26 januari 1946; en Sujono Djojohadikusumo, 16 jaar, gesneuveld te Serpong op 26 januari 1946.

Opeens slaat de schrik ons om het hart. We zaten in Djakarta die eerste maanden van Indonesië's vrijheidsstrijd en de naam Serpong dateert nog uit die tijd, met het bericht van "lichte schermutselingen" en enkele doden, zeker niet bij name genoemd. Ah, deze jongelingen waren er toen bij: even jong, even recht, even fier, even belangrijk als de twee klapperbomen op het omslag. Nu zijn ze voorgoed weg. Wat moet er in de harten van hun vader, hun moeder, hun broer zijn omgegaan? Zij hebben verder geleefd en hun plicht vervuld voor hun ontwaakte vaderland, zonder namen te noemen.

Pas nu komt dit boek uit "aan de nagedachtenis van Subianto en Sujono. Een geschreven familie-overlevering, met een opdracht vóór in het boek: "Een volk wordt geboren uit mannenbloed en vrouwenleed", 'n zinnetje uit 'n briefje van Subianto aan zijn moeder, geschreven in november 1954. En wij voelen ons door deze woorden als opgeheven tot deze zwaar beproefde maar ongebroken familie, wier leed wij hielpen maken, of zeker: hielpen ondergáán.

Dus staan wij de vader zeer nabij als hij verder gaat:

"Op mijn leeftijd behoor ik nu al tot een generatie, die aan het uitsterven is. In de bijna driekwart eeuw, die voorbij is, vanaf het begin van deze eeuw tot welk tijdstip mijn herinneringen nog reiken, heb ik drie belangrijke tijdperken meegemaakt in Indonesia.
Het koloniale tijdperk of het Nederlands-Indische bewind, de kortstondige Japanse bezetting en Indonesia-Merdeka tot en met heden.

Zoals het te doen gebruikelijk is bij Javaanse families om verhalen te vertellen in familiekring, zal ik bij het opschrijven van mijn memoires mij vaak zo uitdrukken alsof ik een klein gehoor voor mij heb, n.l. mijn kinderen en kleinkinderen".

En wij voelen ons mét de verteller mede te behoren tot de grote Javaanse Familie van de schrijver, omdat hij dit boek geschreven heeft in een zó perfecte **Nederlandse** taal, dat wij geen moment het gevoel hebben te luisteren naar een vreemde. Ja, bij het geboeid verder lezen hebben wij het gevoel te behoren tot zijn volk. En dat dit gevoel een **vóórrecht** is. Omdat wij voelen dat de oorlog tussen zijn volk en ons volk een leed is dat ons **beiden** trof.

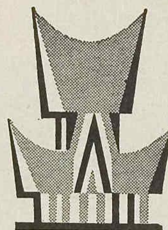
Nooit eerder heb ik zó doordringend gevoeld van een boek dat het "in ieder's boekenkast thuishoorde" als van dit boek. En de vrij hoge kosten ervan (*f* 24,50 incl. porto) zijn eerder een argument om het wél aan te schaffen dan om het niet te kopen.

Als geen ander verstaat deze hoge bestuursambtenaar uit het voorbije Indië de kunst om over vele Nederlanders te spreken alsof het weldoeners en vrienden waren, die door de oorlog **niets** verloren van wat ze voor hem betekenden. Dit boek is een uitgestoken vriendenhand voor héél de toekomst van zijn volk en ons volk in de geest van onze voormalige Indische samenleving op zijn allerbest.

Meer dan dat: een brokje oprecht beleefde en geschreven historie waartegen alle eventuele gemopper en geklaag wegvalt als klein en onzakelijk. Een boek dat in elk Indisch gezin verdient te blijven van vader op zoon om ons te doen weten dat mensen vrienden van elkaar kunnen zijn over oceanen heen, over oorlogen heen, over alle Tijden heen. T.R.

13e

PASAR MALAM
Tong Tong

Zoals u in de vorige Tong Tong al hebt kunnen zien zult u voortaan — d.w.z. t/m de maand juni — in deze kolom op **pagina 13** steeds iets kunnen lezen over de **13e PASAR MALAM** in **Den Haag**, u-weet-wel, die echt-Indische Pasar Malam in de meest Indische stad van Nederland. De Pasar Malam waar men rekening mee houdt bij het vaststellen van de vakantie. Niet alleen **blijft** men er speciaal voor in Nederland, men **komt** er ook voor naar Nederland. Zo ontvingen wij een brief van iemand uit Australië, die zijn verlof-periode zodanig vaststelt, dat beslist de Pasar Malam in Den Haag bezocht zal kunnen worden!

Mocht u het nog niet genoteerd hebben, de Pasar Malam in Den Haag wordt gehouden van:

Dinsdag 29 juni t/m zaterdag 3 juli 1971 in de HOUTRUSTHALLEN

Op veler verzoek zal er op de 13e Pasar Malam ook weer een

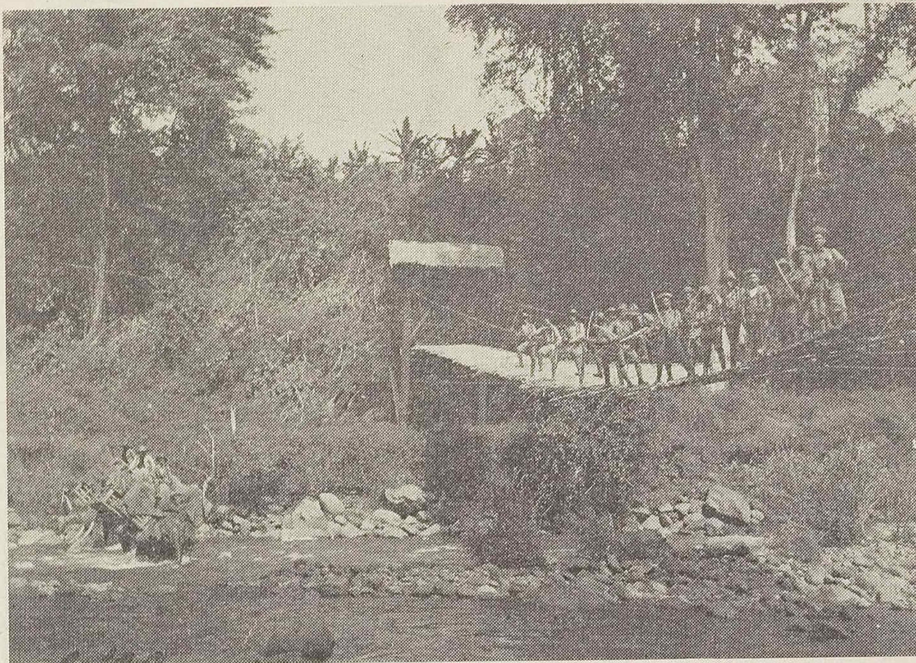
PASAR ROMBENG

zijn; d.w.z. wanneer ù daaraan meewerkt. Een Pasar Rombeng is immers pas echt goed wanneer er een overvloed aan tweedehands barang ligt, waarin iedereen naar hartelust kan zoeken en rommelen.
Dus, iedereen, die wat oude spullen wil wegdoen, zoals kleding, boeken, gebruiksvoorwerpen, kunst, kitsch en prullaria wordt verzocht ons even te **schrijven** (s.v.p. nog niets sturen!) wat hij of zij beschikbaar heeft. De opbrengst van de verkoop straks op de Pasar Malam komt na aftrek van gemaakte kosten ten goede aan de Stichting Tong Tong, die hiervoor t.z.t. een gepaste bestemming zal zoeken.

U KUNT UW OPGAVEN STUREN NAAR :

PASAR MALAM TONG TONG
LANGE VOORHOUT 25 B
DEN HAAG - TEL. 070 - 64 52 49

Olifanten in het leger op Atjeh (II)

Een brigade marechaussée's kijkt toe staande op de hangbrug, terwijl de olifanten een bad in de rivier nabij Tangsé nemen.

Het denkbeeld om olifanten in het leger te gebruiken was niet nieuw. Reeds in 1880 werden onder generaal Karel van der Heyden de eerste proeven genomen. Men dacht oorspronkelijk het best te zullen slagen door bij wijze van proef enige olifanten met hun kornaks uit Brits-Indië te laten komen aangezien daar in het leger reeds lang met succes olifanten werden aangewend. De proef mislukte. Belangrijke kosten waren voor niets gemaakt. Het falen was te wijten aan ziekten en onwil van de dieren, zowel als die van de bewakers.

In 1912 werd het plan opgevat en uitgevoerd een proef te nemen met Sumatraanse olifanten. Het gouvernement had in dat jaar bekend gemaakt, dat het genegen was een 40-tal dieren te kopen à *f* 100,— per stuk. Door de hoge premie aangelokt wisten Atjehse olifantenjagers met succes binnen korte tijd 12 dieren tot één kudde behorende te vangen. Tijdens een grote drijfjacht door de bevolking van Boeloe Blang Ara georganiseerd dreven zij de dieren in valkuilen waarbij er twee zijn doodgevallen en een zwaar gewond (die later stierf).

Aangezien het de bedoeling was jonge dieren in dienst te nemen werden er drie van 5 - 7 jaar uitgekozen om naar Koeta Radja te worden vervoerd Dit geschiedde van Telok Seumawe met versterkte en daartoe geschikt gemaakte platte wagens van de Atjeh Tram.

Van het Departement van oorlog kwam bericht dat de andere 6 olifanten (nog) niet mochten worden ontvangen. Enkele hiervan zijn door de Atjehers verkocht aan Brits-Indiërs. Zij betaalden per stuk *f* 290,— en verder de uitgaven aan voeding (± *f* 75,— per dier per maand plus het vervoer naar Engels-Indië). Wel een bewijs dat de Sumatraanse olifanten, die in Brits-Indië zeer hoog werden aangeslagen wegens hun schranderheid en intelligentie, daar zeer werden gewaardeerd. Deze handelaren in olifanten beweerden dan ook, dat de te Koeta Radja verblijvende olifanten, die slechts voor *f* 100,— waren gekocht, na hun africhting, in hun land minstens 1500 roepiah per stuk waard zouden zijn.

De drie te Koeta Radja in africhting genomen dieren ontvingen de namen: Baroe (bul, nieuweling), Manis (bul,lieverd) en Inong (de Atjehse naam voor vrouw).

Het ontbrak het bij de olifanten ingedeeld personeel aanvankelijk aan het nodige vertrouwen. De grootste moeilijkheid was het overwinnen van de angst der helpers, Inheemse veroordeelden, meestal dwangarbeiders genoemd, die van Java waren toegezonden, alsook — zij het in mindere mate — bij de commandant van de trein Adjudant — onderofficier Klosser en de Europese korporaal van de Borde.

Die angst in de beginperiode was eigenlijk niet te verwonderen. Zeer eigenaardige verhalen gingen er van olifanten, o.a. dat alleen kornaks in staat waren met hen om te gaan en dat de Sumatraanse olifant voor dressuur geheel ongeschikt was. Bij de africhting is daarvan niets gebleken. Van het begin af gold voor een ieder ingedeeld bij de olifanten, het strenge consigne nooit ruw te zijn.

Voordat het personeel de africhting in eigen handen had genomen werd door een te Koeta Radja wonende Brits-Indiër, die zich voor kornak uitgaf de dressuur beproefd. Zijn geheimzinnige verrichtingen maakten wel veel indruk op onze dwangarbeiders — bewakers, maar blijkbaar minder op de olifanten zelf, die althans nog niets bijzonders presteerden. Men kreeg de indruk, dat de man met zijn geheimzinnige pogingen zich onmisbaar wilde maken, ten einde zich een gemakkelijk en winstgevend bestaan te verzekeren. Hoe dan ook, het zou blijken dat van de Sumatraan, zonder hulp van kornaks een bruikbaar last- en trekdier te maken was. Met vallen en opstaan, geduld en langzamerhand verkregen inzicht werd de africhting een succes.

Intussen was te Koeta Radja een olifantje ten geschenke ontvangen. Het zeer jonge beestje, dat nog geen jaar oud was liep zijn oppasser overal na. Men zag het ook veel achter het paard van adjudant Klosser aanlopen als hij een wandelrit door Koeta Radja maakte. Het dier was zo trouw als een hond en reeds na enige maanden gewend aan het dragen van lasten tot 30 kg. De baby werd ook geoefend in snellere gangen. Daarbij viel het op hoe eigenaardig een olifant draaft nl. in telgang met bijna gestrekte poten, zodanig dat de last nagenoeg onbeweeglijk blijft liggen.

Wanneer de draf wat te lang of te snel naar zijn zin was dan raakte hij buiten adem en hief een vervaarlijk gebrul aan. Somtijds trachtte hij met zijn slurf een achterbeen van het paard te pakken en hem tegen te houden.

Na bijna dagelijks oefenen waren na enige maanden de dieren in staat voor transporten naar Oleh Leh en Kroeng Raja op afstanden van respectievelijk 6 en 30 km van Koeta Radja. De verkregen resultaten waren zeer gunstig. Ook werd het gebruik der dieren economisch verantwoord geacht. Voor onderhoud en voeding werd per maand *f* 20,— uitgetrokken. Hij (zij) at per dag ± 100 kg gras, 15 kg bras, wat zout en een sisir pisang.

Toch bleven er enige vraagpunten over die te Koeta Radja moeilijk te beantwoorden waren zoals: Hoe zouden zij zich houden bij langdurig gebruik in bergterrein en langs ongebaande paden in de wildernis, waar de verleiding zou kunnen ontstaan zich te willen aansluiten bij soortgenoten. Alvorens een afdoend oordeel te kunnen vormen zou het nodig zijn hen bij een reeds bestaand geregeld transport in te delen. Deze keuze werd gevestigd op het traject Lam Meuloh - Tangse, waar tweemaal per maand het transport met treinpaardjes — die in vlak terrein 60, doch in zwaar terrein slechts met 40 kg konden worden belast — geschiedde. Daarbij moest een bij vele oud-marechaussee officieren en onderofficieren bekend moeilijk pad worden gevolgd. Aanvankelijk door vlak, daar-

na heuvelachtig en overgaand in bergterrein, waarbij in de kloof van de kroeng Beniet Raja tientallen malen van oever moest worden verwisseld.

Het was niet de bedoeling de 4 olifanten per Atjeh tram naar Lam Meuloh te vervoeren. De eerste dag werd de mars te voet van Koeta Radja naar Slimoen met succes langs een verharde zeer zonnige weg — afstand 44 km — afgelegd. De tweede dag werd over de uitlopers van de zuidelijke helling van de Goudberg, de tocht voortgezet, waarbij enige zware ravijnen moesten worden genomen alvorens de militaire post Padang Tidji werd bereikt. De olifanten toonden onderweg generlei neiging om zich in het terrein van de waterscheiding, bekend om de destijds (1913) aanwezigheid van talrijke soortgenoten te voegen. Meermalen vernielden zij het telefoonnet, wierpen de palen omver of trokken ze uit de grond. Somstijds rolden ze de lijnen over een aanmerkelijke afstand op tot een grote bal, die ze met een voet in elkaar trapten.

De derde dag werd zonder moeilijkheden Lam Meulo bereikt.

Spoedig daarna werd transport gelopen. Eerst onbelast, daarna helaas te zwaar beladen. Baroe en Inong liepen schaafwonden op, doch herstelden vrij spoedig. Manis sukkelde door en werd naar Koeta Radja terug gezonden. Ook omdat hij het moeilijk met Baroe kon vinden. Het tjotjokte niet tussen die twee. Baroe was verreweg de sterkste. Twee mannen en een vrouw was geen goede verhouding. Het was geheel in strijd met hun toestand in de natuur. Daar leeft een bul met tien of meer wijfjes te zamen.

Gelet op de nogal gunstige resultaten onder ongunstige omstandigheden, besloot men de olifantentrein uit te breiden. Dit lukte vrij makkelijk. Twee jonge wijfjes, die reeds eerder door de Atjehers waren gevangen, werden voor 100 gulden per stuk aangekocht en per Atjeh tram van Telok Seumawe naar Koeta Radja vervoerd *, waar zij na een opleiding van vier maanden als draagdier bruikbaar waren en daarna als Isah (Atjehse meisjesnaam) en Melati (jasmijn) de groep te Lam Meulo kwamen versterken.

Zo waren deze dieren, die eind augustus 1913 uit de wildernis te Koeta Radja waren aangekomen reeds in 1914 voor transportdiensten geschikt. Na deze resultaten werd dan ook machtiging gevraagd en verkregen om het aantal olifanten met vier uit te breiden. Een Atjehse jager bood aan binnen enkele maanden 4 exemplaren te leveren tegen een vergoeding van f 250,— per stuk (hetgeen dus f 40,— minder was dan de prijs die Brits-Indiërs voor een Sumatraanse olifant betaalden). Aangezien dit bedrag door het Departement van Oorlog te hoog werd gevonden, werd door de Gewestelijk Militair Commandant van Atjeh voorgesteld en goedkeuring verkregen ze door de troep zelf te laten vangen, die daarvoor evenals de behulpzame Atjehers een beloning zouden ontvangen. Terreinen die het meest voor het vangen der dieren in aanmerking kwamen, gelegen in streken, waar ze veel werden aangetroffen, waren die rondom de post Boeloe Blang Ara en in 't Sawangse ten zuiden van Telok Seumawe. De commandant van eerst genoemde post, kapitein Lenshoek en luitenant V. Gosenson als ook luitenant W. Schilling van Telok hebben zich veel moeite met de vangst gegeven.

*

Het vangen der olifanten

Het is bekend, dat volgens olifanten gewoonte steeds bepaalde paden worden gevolgd en dat zij — soms na maanden — op dezelfde plaatsen terug komen. Het vangen, dat op en nabij die paden plaats had, geschiedde in kuilen van 3 bij 3 m. met steile wanden, welke in grote getale gegraven werden. De olifanten waren evenwel zeer slim en hoe goed de kuilen ook gemaskeerd werden, door takken, grond en begroeiïng werd 't steeds lastiger ze te verschalken. Vooral de ouderen lieten zich bijna niet meer vangen. Het waren hoofdzakelijk exemplaren van 5 à 6 jaar met nog onvoldoende levenservaring, die in de kuilen terechtkwamen, hetgeen echter geen bezwaar werd geacht, daar juist deze dieren het meest geschikt bleken te zijn.

Als de Atjehers, die de kuilen geregeld in de gaten hielden, er een gevangen aantroffen, dan werd een der genoemde officieren gewaarschuwd. Deze begaf zich daarop met een brigade infanterie — 20 man — naar de kuil waar de olifantenjagers met een aantal kawans reeds waren verzameld. Om het dier te bedwingen werden stevige touwen gebruikt, die voorzien van een lus tot op de bodem van de kuil werden neergelaten. Zodra de olifant daarin trapte werd het touw aangehaald. Op deze wijze werden de vier poten gestrikt, waarna een der jagers op het nog woeste dier sprong om het van een halsband te voorzien waaraan enige touwen waren bevestigd. Daarna werden de touwen in handen genomen en een der steile wanden afgegraven. Dan volgde in de regel een enorme ruk, zodra de olifant zich vrij wanend trachtte weg te lopen. Het consigne was nu: "Vasthouden".

Merkwaardig was het te zien met welk een gemak een zelfs pas zes jaar oude olifant een 40-tal mannen meetrok.

Zowel tijdens de werkzaamheden in en om de kuil als het begeleiden van een pas gestrikte olifant naar een van boomstammen gebouwde kraal was de brigade behulpzaam. De karabijnen waren daarbij geladen om een eventueel losgebroken dikhuid neer te schieten. Gelukkig heeft zich dat geval niet voorgedaan.

Bovengenoemde methode van vangen, waarbij de olifanten dus niet zoals eerder met een vaart en een grote plons tijdens een drijfjacht in de kuilen belandden, voorkwam het doodvallen en leverde minder ernstige wonden op. Helemaal zonder verwondingen ging het echter niet. Door het hevig trekken aan de touwen liepen de dieren vooral schaafwonden aan de poten op, zowel bij het sjorren uit de kuilen als tijdens de tocht naar de kraal. Eenmaal te Koeta Radja werd een zorgvuldige behandeling meestal nodig.

lees verder volgende pag.

Olifanten van het leger laten zich de aan hen gevoerde pisang goed smaken. De foto werd genomen bij de pasanggrahan van Tangsé.

---

* Merkwaardig was het roerende wederzien der twee dieren in hun stal te Koeta Radja. Zij waren van dezelfde kudde afkomstig, hadden elkaar in enkele weken niet gezien en waren blijkbaar zeer verheugd elkaar weet te ontmoeten.

ER WAS EENS EEN HEER

Er was eens een heer. Hij heette H. L. C. B. van Vleuten. Hij was resident van Bantam. Hij overleed in 1923.

*

Normaliter zou met deze laatste zin het verhaaltje definitief uit zijn. Want als een mens na zijn dood niet verder leeft, is geen enkel verhaal mogelijk. MAAR DEZE HEER LEEFDE **WEL** VERDER !

Kort voor zijn dood namelijk had hij in een testament een pakketje aandelen en obligatiën, ongeveer een waarde van *f* 1000,— vertegenwoordigend, nagelaten aan een instelling die zich het lot aantrok van behoeftigen in Indië.

Maar ziet, ook Indië ging voorbij en alle Europeanen die nog leefden verlieten Indië dat voortaan Indonesië heette. Was dus de nalatenschap voor niets geweest?

De erfgenamen van de heer Van Vleuten vonden van niet. En zij gingen op zoek naar een instelling die zich nog steeds het lot aantrok van armlastigen in Indonesië. En vonden na jaren zoeken inderdáád zo'n vereniging. Die vereniging was EN IS de Bond van Oud Steurtjes (BOS). Geen enkele andere instelling trok zich zo lang en zo volhardend het lot aan van onbeschermden in Indonesië. Nadat een uitgebreid onderzoek de erfgenamen overtuigd had, dat de BOS de gedachte en de taak, die erflater Van Vleuten bedoelde, het best belichaamde, werd een notaris aangezocht om de gelden te doen overschrijven.

DE GELDSWAARDE VAN DE ERFENIS BLEEK ECHTER IN BIJNA EEN HALVE EEUW UITGEGROEID TE ZIJN TOT **DERTIG DUIZEND GULDEN !**

Zodat een groep weesjes en hunne leiders (het BOS-bestuur in Djakarta) op slag een FORTUIN van drie miljoen roepiah "in de schoot geworpen krijgt". Er was ook nog een ander klein erfenisje dat tezamen aan de BOS werd overgedragen. Korter van historie en kleiner van omvang, nagelaten door de heer C. Zuur ,maar natuurlijk ook even dankbaar geaccepteerd.

*

Nu vatten we de draad weer op van de eerste paar regelen. Want nu weet U ook hoe het kwam dat de heer Van Vleuten tóch voortleefde. In feite nog een halve eeuw HIDOEP TEROES tot de dag van heden. En dát mijn waarden, is ook ónze bedoeling van het Hidoep Teroes Fonds. Dat het onze Indische groep nog lang overleeft en vele arme mensen van later helpen zal. Doe dus mee. Help bouwen nog vijftien jaren nadat de laatste Indischman is heengegaan. Stort Uw tientje NU ! ! ! !

En nog wat: het verhaaltje begint met: er was eens een HEER. Dat is goed gezegd, want je moet betoel Tuan Besar zijn als je verantwoordelijkheidsgevoel hebt tot vér in de toekomst!

---

vervolg: "Olifanten in het leger op Atjeh"

Was de olifant eenmaal genezen dan volgde de africhting. Hierbij bood Manis door zijn voorbeeld de behulpzame hand. Het is haast ongelooflijk in welke korte tijd de nieuwe olifant, bij de vangst, het transport naar Koeta Radja en de eerste behandeling zo woest nog, kalm meewandelde met de andere dieren en hoe het kort daarna toeliet dat hem of haar het draagkussen en als vracht dienstdoende zakken met zand werden opgelegd.

*

LAM MEULO

Medio 1918 trof ik bij mijn detachering te Lam Meulo aldaar 8 olifanten aan. Het gebouw waarin zij waren ondergebracht bestond uit een geraamte van zware djati houten palen, die met lange ijzeren staven in de cementen vloer waren verankerd en geplaatst waren in een rechthoek van 8 bij 16 m. Iedere olifant had zijn eigen stal van 4 m in het vierkant zodat zij zich daarin vrij konden bewegen. Drie zijden van iedere stal waren betimmerd met dikke houten planken. Naar de buitenzijde waren de stallen open en slechts afgesloten met twee balken die uitgeschoven konden worden. Het zinken dak was hoog boven de dieren aangebracht.

Op stal waren zij niet gebonden om geen ongelukken te krijgen bij het slapen. Zij slapen op hun zij net als paarden.

Bij elke olifant waren vast ingedeeld een hoofdverzorger en een helper, beiden dwangarbeiders. Aangezien de dieren zich op aandoenlijke wijze aan hun oppassers hechtten hadden mutaties zo min mogelijk plaats. Het geheel stond onder commando van een spandri (soldaat 1e klasse) van de Trein, Ka Besar, terwijl een der officieren belast was met het algemeen toezicht. Besar was van onschatbare waarde voor de gang van zaken bij de dieren, hij had een bijzondere knobbel om met ze om te gaan.

Niet op transport zijnde werden zij 's morgens om half zes naar het alang alang-veld dicht bij het kamp geleid. Hier graasden zij tot ± 10 uur, namen een bad in het riviertje dat langs het bivak stroomde en dronken elk een grote hoeveelheid water. Een volwassen olifant drinkt daarvan dagelijks ± 200 liter. Zij graasden en liepen volkomen vrij onder aanwezigheid van twee à drie gestraften. Het is te Lam Meulo nimmer voorgekomen, dat er een van de lari trok. Wel elders zoals we later zullen zien.

Bij het grazen zag je soms vermakelijke toneeltjes. Als Baroe DE man, verreweg de grootste en sterkste kolos, een bos gras uit de grond trok waaraan zich nog te grote kluiten aarde bevonden sloeg hij die met zijn slurf schoon op zijn slagtanden. Een paar wijfjes door hem blijkbaar uitverkoren genoten de eer in zo'n geval hun graspol op een der tanden te mogen reinigen.

Om ± 10 uur gaven zij zelf het sein om naar hun stallen te gaan door in colonne zich op de weg op te stellen. Iedere olifant liep bij thuiskomst naar zijn eigen stal en ontving daar zijn portie gaba, oebi en een kam pisang. Dezelfde voeding ontvingen zij te 14 uur en om 16 uur gingen zij weer een luchtje scheppen en grazen. Voor de nacht moesten zij het verder doen met vers gras. In het regen seizoen konden zij wat het gras betrof nog wel aan hun trekken komen. In de droge tijd was dat moeilijk. De bij de olifanten ingedeelde dwangarbeiders, soms versterkt met nog een aantal voor andere diensten bij het detachement ingedeelde gestraften, zochten dan de aloers en door bomen beschaduwde plekken af om de 100 kg gras te vergaren, dat aan pikolans naar het bivak werd gedragen. "Oom Piet"

(Wordt vervolgd)

Mineralen en stenen

Thieme's Mineralen Boek - door H. Bögel.
Een onmisbaar boek voor ieder die aan geologie "doet".
Bögel heeft 100 van de belangrijkste en meest karakteristieke mineralen en kristallen beschreven.
Tabellen, afbeeldingen, beschrijvingen, een beknopt geologisch overzicht en een uitgebreid register maken de lezer wegwijs in de wondere mineralenwereld, die voor iedere liefhebber een onuitputtelijke schatkamer kan zijn.
Verkrijgbaar bij Boekhandel Tong Tong, *f* 19,50 incl. porto.

Stenen zoeken - door H. Krul.
Voor verzamelaars van stenen een zeer handige wegwijzer die alles vertelt over het ontstaan van de verschillende gesteenten in de diverse geologische tijdperken, met talrijke afbeeldingen en tabellen.
Verkrijgbaar bij Boekhandel Tong Tong, *f* 8,90 + *f* 0,80 porto.

Eten en mensenkennis

Wat is het herinneringsvermogen toch een mooi ding.

Vooral als met het klimmen van de jaren dat vermogen toch wel gaat slijten links of rechts. Maar heeft U het ook dat vooral etensgeuren de herinnering van localiteiten zo levendig kunnen wakker roepen?

Als bij ons in de keuken goelai wordt gemaakt, denk ik op slag — en nogal emotioneel — aan een aantal plaatsen tegelijk, waar ik onvergetelijke goelai gegeten heb: de pasar van Padang in de 30-er jaren (en Padangers kunnen fantastisch goelai maken!), de pasar van Kediri tijdens de politionele acties. Op die pasar werden nogal eens mensen ontvoerd of doodgeschoten, dus eigenlijk was het niet "gezond" om er naartoe te gaan. Daar stond tegenover dat de goelai op die (ochtend-)pasar doodgewoon hemels was. En blijkbaar onvergetelijk...Ook Bandung komt me bij het ruiken van goelai direct in het geheugen. Speciaal Balong-gedeh, het verlengde straatje van Aloon-aloon Oost. En wel de oer-solide goelai van een klein eethuisje, "Betawie" genaamd, die erg ingedikt was. Maar daartegenover ook de goelai van een verkoper achter het AID, waterdunne goelai, met niet zulke flinke stukken geitevlees als van "Betawie" maar alleen allerlei rare sliertjes en dèddertjes. Het geheel echter om te kussen — en dan meteen te lèllen natuurlijk!

Verder denk ik meteen aan een goelai verkoper op Pasar Tanah Abang, die ook selecte saté verkocht, waar iedere bezoeker zo ongepast veel van at, dat hij zich naar huis moest laten piekelen in een betja. Tsk-tsk-tsk, te erg, ja? Als ik verder zoek, vind ik zeker nog meer goelai-experts ,maar laat dat genoeg zijn. Ook U heeft bepaalde herinneringen, met het ophalen waarvan ik U veel plezier toewens.

*

Het is, dat weet iedereen wel, de combinatie ketoembar-djienten-djahé-kaneel, (naast nog wat andere specerijen) die het 'm doet. En pas als ik een groot aantal gerechten uit Indonesië de revue laat passeren, begrijp ik hoe moeilijk ontleedbaar Indo's en Indonesiërs zijn voor de toeschouwende Hollander. Alleen al op het gebied van de knollen zijn er al direct vele smaken en karakteristieken mogelijk, die vele spijzen een heel eigen karakter geven. Denk maar aan djahé, laos, kentjoer, koenjit, temoekoentji, enz., die elke echte Indische keukenprinses direct aan vorm, kleur en smaak herkent. En daarmee onbewust bewijst dicht bij de natuur te staan. Terwijl de in Holland geboren Indische dochter deze wortels alleen maar kent als poeder in flesjes...àls ze ze kent!

Zo herkennen Indischgasten onder elkaar ogenblikkelijk hun gespreksgenoot naar locale afkomst en standing, als ze even luisteren en goed kijken naar de gelaatstrekken van de ander. B.v.: A. is een kleine boeng uit Solo, en B. is een tjèt uit Soerabaja, enz. Maar net zo min als een Hollander Indo's uit elkaar kan houden, zo kan hij moeilijk direct ruiken of proeven welk ingredient te weinig of te veel in een gerecht voorkomt. De Indo is net als rijsttafel een gecompliceerde natuur, die heel goede mensenkennis en ethnische kennis vereist...

T.R.

(Foto: H. E. Heuer)

De grote jacht op Java

Met buitengewoon veel genoegen plaatsen wij deze schitterende: jachtfoto, in de overtuiging er vele ex-grootwild jagers een plezier mee te doen. Hij werd in het jachtterrein genomen door de heer Ch. L. Portier op 30 october van het jaar 1923. (Zuid-westelijk gedeelte van de Residentie Cheribon).

De eigenaar van deze foto is de heer A. E. Heuer.

Van rechts naar links de H.H.: C. A. Schmidt, W. N. Rundberg, A. C. Paul, P. Görs, A. Moest'l en Ch. L. Portier (geknield).

De buit: een schitterende, volwassen bantengstier (Bos Sondaïcus) met buitengewoon fraaie koptooi (wat een trofee!!!)

Tijdens een drijf kreeg de heer Rundberg de grote kans, maar zijn 8 mm. kogel uit de buksloop van een drieling kwam iets te hoog in het blad en was niet direct dodelijk. De banteng ging er van door, werd later weer opgedreven en kwam nu uit bij de heer Paul. Twee Brenneke kogels uit een kaliber 12, recht van voren in de kop geplaatst en het was afgelopen.

Mijn compliment! Ieder jager weet, hoe moeilijk het is, zuiver te schieten met een kogel uit een gladloopgeweer. Op een stilstaand doel. Welnu, hier was sprake van een bewegend doel punt een, punt twee de schijf was geen konijn, maar een razende banteng! Gebundelde kracht en furie! Vlakbij. Recht van voren!

Op de achtergrond wat een terrein! Glagah en alang-alang en bamboe doerie. Lekker droog en harde grond. Warm! Heerlijk!

Let eens op de kleding van de jager en hun wapens. Khaki- of grijsgroene jas, broek met puttees, schoenen (wit met bruin) en natuurlijk kopspijkers, Bamboehoed. Geen polshorloge maar een echte, onverslijtbare knol met rantee! Moet je de eerste spuit rechts zien! Kaliber doea belas met snorren, sorry, met hanen. 70 cm. lange loop. De nummer twee is duidelijk 'n drieling. Nummer 4 toont trots een Mauser en de heer Portier voert kennelijk een Winchester punt 401 semi-automatic.

G. H. Bartman

Drieling = geweer met drie lopen. Twee naast elkaar zijn gladlopen, hier midden onder is een getrokken loop geconstrueerd.

Brennekekogel = een loden kogel, speciaal gemaakt om te verschieten uit een geweer met "gladde" loop.

Glagah = wild suikerriet (Saccharum spontaneum)

Vernietigt die beschamende reputatie van de Indischman in Holland, dat hij alleen maar kan "toenggoe mati". Laat ons voortaan de reputatie hebben van te "Hidoep Teroes" door goed te doen ook ná onze dood. Steun met een tientje ons Hidoep Teroes Fonds 60.000 !

H.B.S. - Soerabaja

N.a.v. het artikel van de heer A. H. Parijs in Tong Tong nr. 6 blz. 7, deel ik hierbij mede, dat ik met opzet het schooljaar (1917-1918) foutief vermelde, om reacties uit te lokken: voor wat betreft het tijdvak 1910-1922 heb ik nog geen enkel artikel in T.T. gelezen over de oude H.B.S. bij de stadstuin te Soerabaja. Wel is enige tijd terug een artikel opgenomen over de H.B.S. te Ketabang, periode 1925 en later.

Ik had een geheugensteuntje, om me niet te vergissen in het schooljaar: de franse oorlogsvlieger Poulet, die toen ik in 3c zat, ook gedurende schooltijd zijn daverende vliegdemonstraties gaf (looping the loop, feuille morte, vrille, op de "rug" vliegen), waarvan een gedeelte van de opbrengst bestemd was voor de weduwe van zijn neergeschoten oorlogsmakker Vedrines. Poulet kon deze show immers alleen na het einde van wereldoorlog I geven!

Overigens heb ik de 3de klas gedoubleerd; de laatste 2 maanden vóór de overgang kon ik niet naar school door een pijnlijke wond aan mijn achillespees. Van de meisjes, die in 3 c zaten, herinner ik mij alleen Willy Berretty (eveneens gedoubleerd.), Dien Schipper (ik was bij haar ouders in huis), de 2 zusters Santé, grote, forse blonde Renée Heufke Kantelaar en Corry van Renesse van Duyvenbode uit Midden-Java afkomstig, meen ik. Van de jongens kan ik mij nog alleen herinneren (wijlen dominee) Guus van Haasen en goedlachse Hollandse Kees van den Bruggen. Kees kreeg op een dag een flink standje van de heer Neter, onze leraar frans. Toen de leraar uitgefoeterd was zei Kees - kersvers uit Holland en nog niet bedorven door het indische leefklimaat - op luide toon met een van woede vertrokken gezicht: "Vuile smous" (a.d. 1919 of 1910?) Mijnheer Neter was een heer: nam Keesje geen standje van Ahasverus? Keesje kreeg van de Directeur enkele dagen "vrijaf"!*)

De volgende herinneringen zijn gecheckt aan die van Bernard Papo (den Haag, 2de Schuytstraat 71), die gedurende 2 jaren voorzitter was van de H.B.S.-vereniging "Uni" en 3 jaren in het Soerabajasche bondselftal (voetbal) heeft gespeeld.

"Uni" gaf elk jaar een denderend feest in de oude schouwburg met op de dansvloer "zwart verplicht" voor de heren. Medewerkenden voor de verschillende uitvoeringen waren o.a.:
Rademaker - viool
Henk Barends - viool
Rein Lebruyn - piano - is later hoofdcommissaris van politie geworden en daarna Adj. Directeur Algemene Politie in vml. N.I.

Patè (Madoerees=hond) van Duyn, afkomstig uit Madoera - ringen met Christusstand als topprestatie.
Buning - ringen en rek.

Uit al die toekomstige steunpilaren van de maatschappij koos de Lotsbeschikker een Indonesische jongeman uit, om hem op de hoogste sport van de maatschappelijke ladder te plaatsen: Soekarno

Voorts hebben 6 jongens van onze H.B.S. gedurende vele jaren een geweldige bijdrage geleverd tot het "eeuwige" kampioenschap van de voetbalvereniging H(oudt) B(raaf) S(tand), t.w.:

1. Priester (Priel) - linksbuiten;
2. Bernard Papo - linksbinnen;
3. Jaap Rosenquist - centervoor;
4. Wil Vol - rechtsbinnen;
5. Max Davies - back;
6. Arthur Jolly - linkshalf;

De 4 eerstgenoemde voorhoedespelers hebben 3 jaren in de jaarlijkse stedenwedstrijden tussen Batavia-Soerabaja-Bandoeng en Semarang de Soerabajasche voetbaleer helpen hoog houden. In de finale speelden in die jaren altijd Soerabaja en Batavia. tegen elkaar met afwisselende uitslag; Soerabaja heeft 1 x in Batavia verloren en de stedenwedstrijden in Bandoeng en Semarang van Batavia gewonnen.

Deze jeugdige H.B.S.-ers voetbalden werkelijk knap. Om van het Bataviaas bondselftal te kunnen winnen, moest de tegenpartij werkelijk goed kunnen voetballen, want in het Bataviaas bondselftal speelden destijds de volgende geduchte Hercules-spelers mee:

1. Tjoh Davies - rechtsbinnen
2. Willy Galstaun - centervoor
3. Mantiel v. Bodegraven - linksbinnen
4. Heuer - linksbuiten
5. Kooimans - linkshalf
6. van Polanen Petel - centerhalf
7. Pie Geertsema - rechtshalf

Hoe sterk het Hercules elftal was met genoemde spelers kan men afleiden uit de 4-1 overwinning, die Hercules behaalde tegen een bondselftal uit Malakka, waarin meespeelden 7 Engelsen, die in Engeland in de eerste divisie gespeeld hebben en Roy Smith, door de Engelsen beschouwd als de beste centervoor van het Verre Oosten.

Verdere hogere studie in Nederland van Priester en Rosenquist heeft een einde gemaakt aan de voetbalcarrière van deze pracht-voetballers en aan de befaamde jeugdige voorhoede van H(oudt) B(raef) S(tand).

(Jack) E. C. Wernink

*) Vóórdat men te haastig naar verkeerde conclusies springt: in de Indische maatschappij bestond doodeenvoudig geen anti-Semitisme, althans in het overgrote deel van de Europese bevolking dat niet uit Europa afkomstig was. Indo-Europeanen b.v. maakten maar één onderscheid: tussen Totoks en Indo's. Wat er achter dat Totokschap zat liet de samenleving onverschillig, stadsmeneer of boerenknar, Germaans of Joods type, men (her) kende ze gewoonweg niet. Vaak dus werden "anti-Semitische scheldwoorden als scheldwoord-sec beschouwd en dus ook gebruikt tegen Joden zonder dat men zich ervan bewust was. En het pleit voor de Joden in Indonesië dat ze met zo'n scheldwoord nooit "de kachel aanmaakten".

Om bij dit onderwerp te blijven: In-

lees verder volgende pag., 2e kolom

Dit is de 3de klasse van de kweekschool te Semarang.

Deze foto werd begin 1941 genomen en bij mijn weten is dit de laatste klas, die voor de oorlog examen gedaan heeft (Juni '42).

Links vooraan in sarong en kabaja, Constantine Soelastrie als zuster Marcel, de huidige directrice van de kweekschool. Naast haar Cecile Duvivier, Jenny Tan, Juliana Koesmabilah, Rosa Cecilia, Truus Adriaanse en Toetie Mardjana.

Op de 2e rij van links naar rechts: Ine Desmet, Jessy Wolff, Anna Sie, Jeanne de Koord, Heer v. d. Werff, onze aardrijkskundeman, Marie Soentken, Elly Brinkman, Dora van Beneden, Anneke Limburg.

Op de 3e rij: Tan Swan Nio, Stanny Knuppel, Enny Tonneyck, Mary Sitanala, Pauline Ketting Olivier en Jo Tan.

We staan er niet allemaal op, jammer genoeg, Srijatie en Mieke ontbreken.

Achter ons is nog een deel van de mooie waaierpalm te zien, die het goed onderhouden schoolerf sierde.

H. C. VAN WIJK-DESMET

"VROUWEN HEBBEN GEEN ZIEL"

In het jaar 1920 werd ik, net uit Holland geplaatst als onderwijzeres in Koeta-Radja. Atjeh, het land dat ik alleen kende uit "oorlogsverhalen". Aan boord van de K.P.M.-er, die me erheen bracht, schepte iedereen er behagen in, dit groentje sterke verhalen te vertellen over Atjeh-moorden. Eén had er een soort van troost. "Ze moorden om met de ziel van een kafir naar het paradijs te gaan. Vrouwen doen ze niets, die hebben geen ziel."

In het Atjeh-hotel, waar ik mijn intrek nam, lagen een rijtje kamers met voorgalerijtjes, die van elkaar gescheiden waren door een houten schot. De kamer naast de mijne was bewoond door een jong vrouwtje met een baby. Ze zag er zo troosteloos uit, dat ik niet laten kon te informeren, wat er met haar aan de hand was. Ik kreeg het volgende verhaal.

Zij woonde met man en drie kinderen in Sinabang, waar haar man werkzaam was bij een houtaankoopmaatschappij. Een Atjeher daar meende te kort te zijn gedaan door de plaatselijke bestuursambtenaar, was naar zijn kampong terug gegaan en zon op wraak. Hij zon heel lang; intussen was de bestuurambtenaar met echtgenote en 4 kinderen overgeplaatst en vervangen door een vrijgezel.

Tegen de poeasa had de Atjeher zijn wraak bedacht. Hij zou vrouw en kinderen van de bestuursambtenaar vermoorden.

Met een scherp geslepen klewang verborgen in zijn kain ging hij naar Sinabang. Die morgen ging de niets-vermoedende vrouw naar de toko-buurt. Achter haar aan liepen hand aan hand de beide oudste kinderen. De moeder draaide zich om, teneinde de kleintjes tot doorlopen te manen en zag juist de moordenaar toespringen, die de kinderen met zijn klewang onthoofde. Daarna viel hij haar aan en voor iemand tussenbeide kon komen, lag ze zwaargewond op straat.

Ze herstelde; leefde verder met de vreselijke herinnering.

Ik was dagenlang van streek door dit ontzettende verhaal.

Dat ik geen ziel had bleek tevens geen garantie voor mijn veiligheid.

A. Moll-Lips

Naschrift van de Redaktie.

Desgevraagd deelde een Islamiet ons mede, dat het pertinent onwaar is dat Mohammedanen zouden denken dat een vrouw geen ziel heeft. Eén **van de vele** misvattingen die de niet-Islamiet vaak over dit geloof heeft.

Aan mevr. Moll-Lips onze hormat omdat zij duidelijk heeft vastgelegd dat het een **Europeaan** (althans geen Islamkenner) was, die het sprookje van de "zielloosheid" van de vrouw, naar Atjehse opvattingen, in de wereld hielp.

Helaas nemen vele Indischgasten het met de waarheid omtrent andere religieën en/of andere volken niet zo nauw,en brengen zodoende valse praattjes in omloop die vaak generaties lang troebele indentiteiten veroorzaken. Heel wat totaal onware opvattingen omtrent Indonesiërs, Totoks en Indo's (en gastarbeiders!) zijn veroorzaakt door slecht luisteren en slecht spreken! En dan nog kwaad DENKEN!

*

Dan kan men zich afvragen waarom zulk een gruwelijk verhaal zijn weg naar Tong Tong heeft kunnen vinden. Kalmweg: om onze lezers eraan te herinneren dat "het koloniale pad niet over rozen is gegaan" **zowel naar Indonesische als Europese** kant. Wij Tong Tong lezers weten allemaal dat er veel meer gruwelen zijn geweest de **hele** "koloniale geschiedenis" door, van Coen af tot de laatste politionele acties toe. Dat wij er in Tong Tong nooit over praten - evenmin als geen enkele Indonesische krant doet - is één typisch Indonesische **onwil** om te praten over ellendige zaken die **voorbij** zijn. Dit in vergelijking met de Europese pers, die haast bij voorkeur verhalen opdist over gruwzame zaken vroeger en nu. En zelfs bij de verste volken in verste tijden.

Een enkele spaarzame herinnering aan wat wás is genoeg om het besef bij te brengen dat ook wreedheid en domheid **menselijk** zijn, dus **in elke generatie kunnen terugkomen:** "wacht U daarvoor!" Niet omdat één verhaal al erg genoeg is, maar vooral omdat elke wrede daad andere wrede tegendaden oproept. Zo zouden dus naast de afschuwelijke foto's in Breton de Nijs' "Tempo Doeloe" van Atjehsoldaten en hun gedode tegenstanders (die "echt waar" zijn) door gegriefde lezers foto's opgediept kunnen worden van Europeanen die getjintjangd of onthoofd zijn. Maar ál zulke "bewijsstukken" zwepen alleen anti-hartstochten op, die van kwaad tot erger leiden. En waaruit wij een huiveringwekkende, maar WARE les leren: in elke oorlog gaat de mens "à la guerre comme à la guerre"; vrij vertaald: in ELKE oorlog gebeuren afschuwelijke dingen, waarin de mensen "erger dan dieren" zijn. Over oorlogen NIET "schuldje-zoeken spelen", zoals zoveel mensen op hun praatstoel zo graag doen, die nooit zelf iets van nabij meemaken. Wat Indië betreft: wij hebben **allemaal** ons deel gehad van goed en kwaad. Daarom: in Tong Tong geen schuldzoekerijen.

T.R.

---

vervolg: "H.B.S.-Soerabaja"

dischgasten en vooral Indo's voelden evenmin vijandschap of verachting voor b.v. Duitsers of Amerikanen en moesten pas hier in Holland leren dat er min of meer felle, min of meer gefundeerde animositeiten bestonden t.a.v. verscheidene "blanke nationaliteiten", zodat men "moest oppassen voor zijn woorden" om niet te gauw verdacht te worden. Eén van de zegeningen van het Indische leven was **Het Leven Zonder Vijandschappen,** want ook al werden er af en toe hatelijke termen gebezigd t.o.v. Chinezen, Arabieren en "Klingen" (Indiërs), Totoks en Indo's, het bleef altijd aan de snel wegwisbare oppervlakte.

Tegenover Indonesiërs bestond geen enkele vijandigheid, misschien ook omdat vele Indo's te zeer bewust waren van hun Indonesische afkomst. Arrogante Indo's met een misplaatst superioriteitsgevoel waren er helaas wél, maar dit werd (geloof ik) in de hand gewerkt door de sociale niveauverschillen die door het Gouvernement in acht genomen werden. B.v. door de derde klasse van openbare vervoersmiddelen te bestempelen tot "bestemd voor Inlanders" en het salarisverschil voor gelijk werk. Alleen kennelijke windbuilen en blaaskaken lieten zich om die reden als superieur gelden... en de volgende generatie heeft ervoor moeten boeten in de bersiaptijd! Als het woord "koelie" gebruikt werd om te kwetsen, was het **niet** het raciaal element dat in die schoffering een rol speelde, maar de nederige status. En dan had "koelie" ongeveer dezelfde waarde als het Hollandse "heikneuter".

Verder kenden de meeste Indischgasten de Indonesiër vaak in zijn ethnische hoedanigheid en maakte men geen fouten in het herkennen van de Javaan, de Batak, de Madoerees, de Ambonnees of Menadonees. Deze woorden en begrippen werden **nooit** discriminerend gebruikt. Markante ethnische eigenschappen werden soms als beoordelingsmaatstaf veel gebruikt. Zo bestond in menig Indo-gezin de roepnaam Dris (Madoerees) voor het driftigste, vechtlustigste kind.

Red.

Weet ge wat nooit te verzadigen is? Het hebzuchtig oog: alle goederen ter wereld kunnen zijn holte niet vullen. (Uit: bronnen van Perzische wijsheid).

*

If you are wise, you will mingle one thing with the other:
not hoping without doubt, not doubting without hope.
(Seneca, uit: Springs of Roman wisdom).

DE VERTELLERS VAN DE DODENSPOORWEG

Onder redaktie van G. H. Bartman

Dit is historische stof van uitzonderlijke betekenis!
Maar helaas hebben wij geen historici in ons midden om deze stof te bestuderen, systematisch te bewerken, ordenen en tenslotte te bundelen tot een boek. Iedere historicus zou hieraan een levenstaak hebben.
Wel hebben wij (nog) in ons midden de mensen die er geweest zijn. En zij zullen vertellen en getuigenis afleggen van hun ervaringen en belevenissen uit die barre tijd. Opdat zij die na ons komen weten dat niet alles verloren is.

HET LIED DER BESCHAVING

Uit Birma waren ze gekomen, na twee jaren slavenarbeid aan de spoorweg.

Ze waren nu in Pnom-Penh, de hoofdstad van Cambodja, op doorreis naar Saigon. De bedoeling was, dat ze daar scheep zouden gaan naar Nippon.

Geen vooruitzicht om luidkeels te gaan jubelen, want bijna alle konvooien werden in die sombere tijd getorpedeerd door de geällieerden.

In Birma waren ze slecht behandeld; zo is nu eenmaal het lot van krijgsgevangenen, overal ter wereld. Het werk aan de spoorlijn was beestachtig zwaar geweest, het klimaat slopend, ze waren uitgehongerd en ziek. Velen waren er achtergebleven, gestorven van uitputting, van ondervoeding, van malaria, dysenterie en tropenzweren. Medicijnen waren nooit verstrekt. Van lekker eten konden ze al jaren slechts dromen. Onder 't werk vertelden ze elkaar, dat ze in hun droom heerlijk gedineerd hadden in " 't Gemeste Schaep", of in "Het gouden Hooft", of in "Die Poort van Cleve", of bij "Kit Wan Kie".

Maar het bleef voorlopig bij dromen.

In 1944 waren de sterksten uitgezocht en in wagons gepropt. Ze reisden langs de lijn, die ze zelf gebouwd hadden, in open wagons, in de gloeiende zon, in kille stortregens. Dagenlang! Dwars door eindeloze rijstvelden, van Bangkok naar Pnom-Penh.

In de late avond stopten ze vlak voor Pnom-Penh.

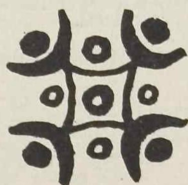
Het was een doodstille tropennacht.

De gevangenen rolden half bewusteloos uit de wagons en legden zich te slapen in het grint tussen de rails. Ze sliepen alsof ze op donzen bedden lagen. Ze snurkten zo hard, dat alle Fransen in Pnom Penh er wakker van werden.

Een paar gevangenen, die zich 's nachts even verwijderd hadden, vertelden 's morgens een opgetogen verhaal, over Fransen, die ze in een voorgalerij hadden zien zitten, bier drinkende.

"Jongen", zei een der ooggetuigen, "ik was helemaal vergeten dat er bier bestond op deze wereld. Ze dronken het uit hoge glazen, zo maar, echt bier. En weet je wat we ook gezien hebben, Françaises, elegante vrouwen uit Parijs, met die dingen, hier en hier", en hij wees de plaatsen duidelijk aan, waar de vrouwelijke fysiologie verschilt van die des mans.

De beschrijving van het koele bier in de hoge glazen verwekte echter de grootste opwinding. De gedachte aan koud bier bracht glans in hun doffe ogen.

's Morgens om acht uur stonden ze in lange rijen op de ruime kade bij de rivier om ingescheept te worden op de rivierboten.

Daar stonden ze, in de reeds hete zon, de Hollanders, de Engelsen, de Australiërs. Bijna naakt, de meesten op blote voeten, hun schamele bezittingen op de rug.

Zij hoorden tot de eersten, die ten oorlog gestuurd waren, in een tijd, toen de geällieerden nog niets hadden: geen moderne bewapening, geen vliegtuigen, geen tanks, alleen verouderde schepen.

Daardoor stonden ze nu in hun blote tida ada te kijk op dat plein in Pnom-Penh!

Plotseling stak een oud vrouwtje het plein over en liep naar de gevangenen toe. Het was een oud Frans dametje, klein, lief, tenger, een beetje gebogen. De bewakers gilden, dat ze terug moest, maar ze was blijkbaar Oost-Indisch doof.

Ze liep maar koppig door en toen ze bij de gevangenen was aangekomen, strekte ze haar handen uit en riep met bevende stem:

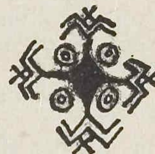
"Mes pauvres"! Slechts deze twee woorden...

En verderop weer: "Mes pauvres, mes pauvres"!

Ze riskeerde haar leven, maar dat kon haar niets schelen.

Het was haar hart, dat sprak.

En staat er niet geschreven: "In den beginne was het woord"!

Niemand kan begrijpen wat er plaats greep in de ziel dezer verruwde en geschonden mannen. Voor hen kwamen deze twee woorden uit een andere wereld. Een wereld, waar blijkbaar nog compassie was, waar het begrip erbarmen nog niet geheel was verloren gegaan.

Reeds was daar de bewaker, een reusachtige Koreaan. Hij hief zijn geweer omhoog, om dat kleine schedeltje in te slaan, maar hij aarzelde een halve seconde...

Hij zag de ogen der gevangenen glinsteren van kille moordlust.

Die korte aarzeling redde haar, De rijen openden en sloten zich bliksemsnel en het oude dametje stond reeds aan de andere zijde van de kolonne. De bewaker was ziedende en haalde uit voor een geduchte strafoefening, maar toen klonk daar plotseling het vertreksignaal, het reddende signaal. Rauwe commando's schalden over het plein. De gevangenen marcheerden.

De inscheping begon.

De rivierboot, waarop de gevangenen werden ingescheept, was gebouwd voor enige honderden passagiers.

Nu werden er een paar duizend ingestampt. Zitten of liggen was er niet bij. Het was staan en beurtelings ademhalen. 's Nachts verdwenen er een tiental gevangenen. Waren ze er af gevallen, of waren ze er af gesprongen en gevlucht? Niemand weet het. Men heeft nooit meer iets van hen gehoord.

Misschien heeft de inheemse bevolking zich over hen ontfermd. Misschien zijn ze er blijven wonen en hebben daar hun geluk gevonden...

Misschien zijn ze nog steeds daar, aan de andere kant van de aarde, waar het altijd warm is, waar altijd de zon schijnt, waar het altijd groen is en waar de nachten zo stil zijn, dat de geesten tevoorschijn treden in het schemerlicht van de maan.

D. Koster

Krijgsgevangene Birma spoorlijn No. 752.

Alleen bij vooruitbetaling. Minimum *f* 4,50 van 1 tot 3 regels, per regel meer *f* 1,50 meer.
Voor niet-abonnees dubbel tarief.
Voor adverenties onder nummer *f* 1,— meer voor opzenden van ontvangen brieven.
Voor opzenden brieven onder nummer naar het buitenland totaal *f* 2,— meer.

ZONNIG MALAGA. Costa del Sol.
Te huur of te koop voll. gemeub. (frigidaire, overn. linnengoed) 4 kr. flat. Gunstig gelegen. Inl. W. Takes, v. Slingelandtstr. 153, Den Haag. Tel. 070 - 55 70 64.

Te huur aangeb. per 1 maart gemeub. kabinet, C.V., wastafel en gasje. Br. onder Nr. 2421.

COSTA BRAVA. Te Huur: privé bungalow 4/5 pers. m. alle comfort. 80 km boven Barcelona. Vrij uitzicht op bergen. 50 km v. zee. Zwembassin in onmid. omgeving. *f* 150,— - *f* 190,— p.w. Reeds gereserv. 4/6-31/7-'71. Inl. tel. 02150 - 1 06 66 na 18 uur.

Aangeboden kost en inwoning voor Ind. man b.b. h.h. bij Ind. fam. Br. onder Nr. 2422.

Bij Ind. familie. Kleine en gr. kamers parterre en hoger, warme maaltijd, vaste wast. Regentessel. 16 (bij L. v. Meerderv.) tel. 33 73 90.

Analiste vraagt z.sp.m. zit- en slaapk. met kookgel. en douche. Br. onder Nr. 2423.

TE Koop aangeboden: (SCHAKELS), compl. cursus Ned. Taal door de Witte, Bochove en Kukuwael v. kinderen uit Maleis-sprekend milieu. Tel. 66 02 70.

NOOIT MEER KOU !
Te Koop: huisje 45 m² plus tuin 100², voor permanente bewoning aan zee bij Las Palmas, Can. Eil. Br. onder Nr. 2424.

Sportmassage door gedipl. sportmasseur bij U aan huis. Aangesl. bij Ned. Sport Fed. Tel. 070 - 67 20 23 na 18.00 uur.

In klein Bej. Pension zonn. kam. vrij 1e étage voorz. Statenkwartier, den Haag, event. met kab. Br. onder Nr. 2425.

Bej. Ind. Dame zoekt in Rijswijk ruime zit/slaapk. + C.V. of zit- en slaapk. gestoff., m. warme maaltijd. Tel. 99 57 95.

HAARLEM EN BEVERWIJK
Gezellige dag in Haarlem. Café Kennemerland (zaal Noord) Rijksstraatweg 433, Haarlem. Op zondag 28 febr. a.s. NASSI-GORENG LUNCH, BINGO MET PRIJZEN, INDISCHE VERHAALTJES, DIA'S "DWARS DOOR AMERIKA". Lekkere hapjes enz. Zaal open vanaf 11 uur 's morgens. GEEN ENTREE. Aangeboden door de Belangen Ver. "Uit en Thuis". Inl. in Haarlem: tel. 37 45 70. Beverwijk: tel. 2 40 02.

"INGET MATI" & „AD PATRES"
Begrafenis- en Crematie-Onderneming
Opgericht 1924
Fa. Johs. Ouwejan & Zn.
ROUWKAMERS en ONTVANGKAMERS AIRCONDITIONED
Kantoren: Fred. Hendriklaan 7
Den Haag, Tel. 070-556427 (3 lijnen)

ABONNEES AMERIKA

Tong Tong niet ontvangen of beschadigd en U wilt gauw een ander exemplaar? Bij Roy Steevensz, 11543 Buell str., Santa Fe Springs, California 90670 kunt U er om vragen.

Naar Den Haag schrijven duurt te lang!

Relatives or persons Urgently Sought

Who had known Mr. F. G. H. van Ermel Scherer, known as Scherer or Oom (uncle Pitt) his Mother, Mrs. L. H. M. le Cluse of now known address, Djalan Ardjuno No. 3, or persons who had houses under management of the VERHUUR BUREAU N.V. VERSLUIS in Soerabaja or in East or Middle Java. Relatives of Mr. H. N. Stubbs, relatives of Mr. Mrs, Van der Meulen, Mrs. R. M. (Klaus) Kranchers. Relatives of Fam. Verburgh, Fam. Kempees, Fam. Swartsz, Fa. Mehlbaum, Fam. v. der Wijck, Fam. Müller-Wermüller, Fam. Totijs, Fam. Meyers, Fam. Van Koopman, Fam. Montero, Fam. Van Tuin, Fam. van Kouwenhoven, Fam. Malcolm, Fam. Poli, Fam. Van Klenken, Fam. Cohen, Fam. Bruinsma, Fam. Van Gessel, Fam. Runkat, Fam. Ong Tjai Bo, Fam. Vanger, Fam. Van Scherer, Fa. Van Schanig, Fam. F. G. A. van Ermel Scherer, Fam. Van Koen, Fam. Bruinsma-Tegelen, Fam. van Oord, Fam. Aarends.

Persons or relatives or Companies, who had properties in the Woning Bureau-Verhuur Bureau Versluis-Versluis, or relatives of Versluis Bureau or Former Employees of Versluis N.V. please to write to Mr. B. G. N. van Ermel Scherer, of 46 Djalan KUSUMA BANGSA, Surabaja, or to 160 Tasman Street, Newtown, Wellington, New-Zealand. All mail send Registered by Air).

For your advantage for the persons above mentioned, and for persons or companies, who had properties under management of the N.V. Versluis, or had sold these or are negotiating to sell these at present, please contact the above mentioned person at Surabaja, or New-Zealand after February 1971.

N.V. Azië Zwitserland Handel Mij. Technisch Bureau HENNEMAN
Sinds 1916
ELECTRISCHE-, CENTRALE VERWARMINGS- EN SANITAIRE INSTALLATIES, TEVENS GASFITTERS
specialisten in onderhoud en vernieuwingen van installaties in reeds bestaande huizen. Volledige garantie, prijs offerten.
Atjehstraat 68 - 72 — Den Haag — Telefoon 55 03 00 (3 lijnen)

HOLLAND-INDONESIA TRADING COMPANY
"HOLINSIA"
Willemsparkweg 211, Amsterdam,
Tel. 020-72 03 37, Telex 16304
Afd. Levensmiddelen import
Alleenvertegenwoordigers van o.a.
Shin Hua Mie, Bamisoep, Krab, Garnalen, vlees - merk "Long Life" Yeo Hiap Seng Soya Sauce, etc etc.

HUWELIJK. Voor onze relatie: bijzonder aardige, goed uitziende, beschaafde
HEER 58 JAAR
zeer goed inkomen, prettig karakter, Indische Nederlander; zoeken wij contact met hartelijke huiselijke, vrolijke
DAME tot ca. 52 JAAR
liefst klein en donker type, die ook eenzaamh. moe is.
Brieven, liefst met foto, gaarne aan: A.P.A.B., No. 68, Postbus 1830, Den Haag.

AIMANTÉ MAGNETISCHE ARMBANDEN
Stevige uitvoering.
Intercontinental Agencies c.v.
Stadhoudersplantsoen 140
Den Haag - Tel. 070 - 39 01 65

GOEDE BELEGGINGEN MOGELIJKHEID VAN KAPITAALGROEI !

In het zonnige Spanje aan de Costa del Sol kunnen wij U aantrekkelijke aanbiedingen doen in grond, flats, bungalows, enz. Rendement minimaal 10% netto. Ook voor zelfbewoning diverse mogelijkheden.
Inlichtingen :
Makelaars kant. **A. LATERVEER**
Laan van Meerdervoort 794-766,
Den Haag,
Tel. 070-68.51.84 en 25.08.03
Vertegenw. in Spanje:
Mevr. **H. DIJKZEUL,**
Postbus 162,
Torremolinos

TOKO TONG TONG

Pr. Mauritslaan 36, Den Haag, Telefoon 54 55 00

Dagelijks geopend van 9 - 4 uur

's Zaterdags van 10 - 1 uur

Wij ontvingen de veel gevraagde AKAR BAHAR armbanden (tegen rheuma en rheumatische pijnen). In alle maten en dikten v.a. *f* 5,— tot en met *f* 15,—

Bij bestelling omtrek pols opgeven en ongeveer de prijs die U besteden wilt.

ES PASRA machines
(ijsschaafmachines) incl. porto *f* 20,—
Voor het fijnste schaafijs voor uw es Sjanghai, es podding of andere koele drankjes bij de warme kachel!

Vanille- en rose essence p.fl.	*f* 0,85
Voordelige fles 100 cc	*f* 5,—

Boemboes Saidja:

Soto ajam, Madoera, Rawon, Karee, Goelei	*f* 1,20

Boemboes Coorinda

Gado-gado	*f* 1,—
Petjel	*f* 1,—
Sate saus	*f* 1,—
Ebbie	*f* 1,—
Sambel goreng Kering (kentang en katjang, heerlijk als snoeperij)	*f* 0,90
Rempejek	*f* 1,—
Emping (100 gr., knappend vers)	*f* 1,10

(Bij bestellingen porto bijrekenen)

Marga-Rita coconut juice

Heerlijke, dikke santen, kant en klaar voor gebruik in sajoer of sambel goreng! Of een scheutje ervan in uw glas rosestroop!

Per blikje *f* 1,25

(blijft geopend minstens een week goed in de frigidaire)

Een nieuwe collectie ringen, kabajaspeldjes en Javaanse soebengs!

VOOR MAKKELIJKE DAGEN

Makkelijk en praktisch! Kant-en-klaar boemboes en droge gerechten voor de dagen dat U er liever niet uit gaat! Een pakketje met de volgende inhoud voor *f* 11,— inclusief porto.

1 pk. gado-gado - 1 pk. petjel (of 2 gado-gado) - 1 soto ajam - 1 rawon (of karee of goelei) - 1 pk. emping - 2 pk sambel goreng kering - 1 pk. ebbie - 1 pk. rempejek.

Pakket + fles chili sauce *f* 14,—

Bestellingen per giro aan Tong Tong rechtstreeks gaan het snelst. Vermeldt: 1 winterhulp-pakket met 2 x gado-gado of petjel/gado² en rawon (of karee). Toko Tong Tong, Den Haag, giro 6685.

Herinneringen aan onze Herdenking 15 Aug. 1970.

Lucifers met Ind. foto's (12 boekjes in plastic huls)	*f* 1,50
First day covers	*f* 1,—

Ook bij Tong Tong te bestellen:

15 Aug. Herdenkings langspeelplaat (met alle toespraken. en belangrijke hoogtepunten van die dag) *f* 12,— (direct leverbaar)

RIJSTTAFELEN door Lia Warani

LIA WARANI NODIGT U UIT OM TE "RIJSTTAFELEN"!

'n Verzameling Indische recepten die de goedkeuring zal wegdragen van de meest kritische fijnproefster, toch makkelijk te bereiden door de beginnelinge in de Indische keuken. Een kookboekje dat we U van harte kunnen aanbevelen.

f 4,90 plus 40 ct. porto.

Verkrijgbaar in BOEKHANDEL TONG TONG.

Wees een BOOM, een VRUCHTBOOM. Lever na slechts éénmaal geplant te zijn vruchten voor vele, vele jaren. Plant *f* 10,— in het FONDS ZESTIGDUIZEND!

BOEKHANDEL TONG TONG

Afgeprijsde boeken:
(slechts enkele exemplaren)

Een nieuwe wereld wacht - Robert F. Kennedy *f* 10,— met vele foto's;
Kooplui veroveren de wereld - H. Schreiber *f* 17,50. Een epos van grote avonturiers, de onvermoeibare zoekers naar landen achter de horizon;
De geschiedenis van het Nederlandse zilver - Th. M. Duyvené de Wit-Klinkhamer, M. H. Gans *f* 20,—. Een waardevolle historische documentatie met vele prachtige illustraties;
Van landijs tot polderland - G. D. van der Heide *f* 17,50. 2000 eeuwen Zuiderzeegebied;
De gereformeerde kerken in Ned.-Indië -Indonesië - A. Algra *f* 10,—. Geschiedenis van de Geref. Kerken met vele foto's;
Moord en doodslag - opzienbare moorden in Nederland en België - Dr. J. M. Fuchs *f* 2,—;
Nadja, de dochter van de duivel - Historische roman uit het Rusland uit de laatste tsaren-tijd - Heinz G. Konsalik *f* 10,—;
De hete vallei - actuele roman, spelend in Rhodesië - John Gordon Davis *f* 12,50;
Simeon, de Byzantijn - Historische roman van Byzantium - René Guerdan *f* 2,50;
Twintig brieven aan een vriend - De herinneringen van Stalin's dochter - Swetlana Alliloejewa *f* 5,50;
De Forsyte Saga - John Galsworthy *f* 10,—;
Carambole - de wereld van het biljart - geill. - J. van der Hoek *f* 5,—;
Andermans huid - dertien dierenverhalen - A. Koolhaas *f* 15,—;
Op beschuldiging van ... - roman over de nadagen van het koloniale bestaan in een fictief land in Z.O. Azië - Frederic Mullally *f* 6,—;
Ik heb de slavenklok geluid - een actuele roman over Zuid-Afrika - C. J. Ooms-Vinckers *f* 5,—;
Exodus - Leon Uris *f* 10,—;
De geschonden boom - historische familieroman met als achtergrond de grote gebeurtenissen in het China van 1885 - 1928 - Han Suyin *f* 10,—.

Bezorg U een zonnige toekomst

in het vriendelijke Nederlandse dorp "El Atabal" nabij Malaga aan de Spaanse zonnekust, de Costa del Sol.

Percelen in grootte variërend van 500-1600 m². Al deze percelen zijn zodanig geprojecteerd, dat een prachtig uitzicht is gewaarborgd. De prijzen ervan liggen tussen de *f* 10.000,— en *f* 50.000,—. Mogelijkheid tot bouw van aantrekkelijke zogenaamde honingraatwoningen. Prijzen vanaf *f* 25.000,— tot *f* 50.000,—.

Voor uitvoerige inlichtingen:

"Olympic Enterprises", Lange Voorhout 35, Den Haag, Tel. 070 - 65 71 86

of

N.V. Makelaarskantoor Reichman en Rommelaar, v. Boetzelaarlaan 13, Den Haag, Tel. 070 - 54 66 00.

sekali
Van Nelle
tetap
Van Nelle

VAN NELLE